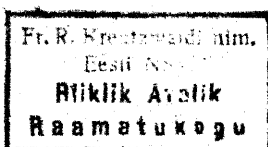

KUUKIRI

EESTI KIRJANDUS

EESTI KIRJANDUSE SELTSI VÄLJAANNE

TOIMEKOND:

**J. Aavik, M. J. Eisen, V. Grünthal, J. Jõgewer,
A. Jürgenstein, M. Kampmann, A. Kitzberg, J. Luiga,
W. Reiman, J. Tõnisson**

1913

Kaheksas aastakäik

Nr. 10

Eesti Kirjandus nr. 10.

Sisu:

Kristjan Jaak Peterson: pilt ja kirjeldus.

M. K a m p m a n n, Impressionistlik uusromantismus mujal ja meil.

Kirjandusline ülevaade:

M. J. E i s e n, Soome-Ugri rahwaste veejumalused.

J. K e n t s, Eestlased uemate Venemaa õperaamatute valgusel.

M. J. E i s e n, Sananlaskututkimuksia I.

M. O k a s, Franz Grillparzeri dramatiline muinasjutt „Unenägu-
Elu“ Anna Haava tõlkes.

Bibliografia: Eesti ajakirjandus.

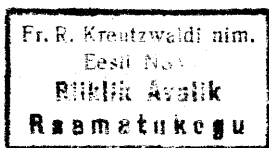
J. J õ g e w e r, Käänamise ja pööramise tabelid Eesti kirjakeeles.

I A A K.

Derbecks dt. S. 20. XVII

...sentiment Ricis 2me - Mardi Gras jännret 1801.

Kristjan Jaak Peterson

(sünd. Riias 2. märtsil 1801, surnud 23. juulil 1822).

Selles numbris leiavad lugejad Kristjan Jaak Petersoni pildi, mida tänini asjata oli otsitud. Piit tuli ühes järgneva saksakeelse kirjaga, mille siin Eesti tõlkes avaldame:

„Riia, linnaraamatukogu.

7 IX 1913.

Väga auustatud herra!

Mineval aastal pöörsite Teie Riia linnaraamatukogu poole Eesti kirjaniku Chr. Jaak Petersohn'i pildi pärast. Tema pilti ei olnud meie suures näopiltide kogus mitte olemas. Et mul vahe peal korda on läinud üht Dörbecki aquatinta lehte üles leida, siis saadan Teile ühe päevapildi.

Auustusega

Busch, linnaraamatukogu hoidja“.

Pilt kujutab Petersoni laua juures seismas, laua peal on raamatud ja leht paberit pealkirjaga „Veritas“ (tõde). Allkiri „Jaak. sündinud Riias 2-mal Mardi Ku päwal 1801“.

Impressionistlik uusromantismus mujal ja meil.

M. Kampmann.

I.

Kunstivoolud tõusevad nagu lilled aias. Üle öö lõovad nad õied lahti, joovastavad meid oma värvide, lõhna ja iluga, kuid nende idanemist mulla süles ei teadnud ega suutnud keegi tähele panna. Nii teeb uute kunstitoodete ilmumine seda nähtavaks, mis ajavaim juba ammu sünni-

tanud, kuid mis alles nüüd valminenud. Tahame ajakäigus tähiseid leida, mis uue kunstijärgu algust näitavad, siis peame nimelt neid väliseid nähtusi silmas pidama.

See oli 1903, nii siis tänavu kümne aasta eest, mil uuendatud „Lindas“, kunstimaitsega toimetatud perekonnalehes, esimest korda hoopis uued, Eestis senini kuulmata helid luulealalt meile kõrvu kostsid. Nimelt tuleb E. Enno poolt avaldatud lauludes iseäralik peene, õrn ja elevusrikas individualne tunde viis ilmsiks. „Kui ärkab“ on selle laulu pealkiri, millest nagu uus luuleilmutus, nagu ärkav tuleviku-lüürika saladuslikult varjusid enese ette saadab:

Kui tasa, tasa öösel	Ja lained tuule tiivul
Mets ärkab ülesse,	On virvet püüdemas
Ja sahin kurblik sõuab	Ja kalda rinnal palju
Kui eksind lehtesse.	Neid liival suremas...

Siis nagu sahin olen,
Kes eksind lehtesse, —
Kui virvet otsiv laine,
Kes raugend liiwasse.

Lehtedesse eksinud kurblik sahin, virvet otsiv laine — need on uue luule kujukad mõttepildid, mis otsimist tähendavad. Otsimise teemat käsitleb selsamal aastal ka teine uue kirjandusevoolu jõutaja Vahur-Suits laulus „Oma saar,“ mille mõte ja tähendus vast alles hiljem selgus:

Ma sõuan merel ja sõuan,	Mõnda saart on määratus meres,
Üht saart mina otsin seal —	Mõnda sadamat vilusat.
Seda kaua ju otsinud olen	Oma saart aga mina ei leia,
Laia lageda mere peal.	Oma unistust ilusat.

„Ilusa unistuse“ taga peitus terve eeskava ja „oma saar“ sai hiljem lööksõnaks. Kus see otsitav „oma saar“, nimelt uus luulemaa pidi leiduma, selle peale annab E. Enno juba „Lindas“ 1904 selge ja kindla vastuse, nimelt: „Meie hinges...“, kui ta need sõnad ühele vabavärsilisele luuletusele pealkirjaks paneb. See luuletus karakteriseerib lühedalt uut algavat voolu nõnda:

Meie hinges on mägede igatsus, —
Mitte mäsete mägede järele,
Mille ladvul jää ja lumi
Oma kodu on rajanud,
Vaid tundmuste sini-kõrgustele,
Kus igavene valgus särab.
Tõe päike paistab.

Mitte üksi välise kuju poolest ei astuta siin uutele radadele, ka luulelaad on muutunud, käib senise realistiik tõelikkuse tabamisele, välise ümbruse tähelepanemisele

risti vastu ja näitab, et igapäisusest ära pöördakse ideaalide poole, kärarikkast ümbruskonnast üksildusele, meelte-ilmast välja unistavasse aadete-ilma, objektiivilisest ainekunstist subjektiivilisele hingekunstile.

Uus kunstivool, mis siin välja areneb, seisab tänini valitsenud realismusega teatavas mõttes vastolus. Kui mitmekülgsel ja jaolt ebamäärasel nähtusel on uuel voolul mitu nime ja igaüks nendest tähendab teatavat iseäralist omadust. Kes seda silmas peavad, et uue kunstivaate edustajad igasugusest kokkupuutumisest tõelikkusega ja realistlike oludega järjekindlalt eemale hoiavad ja ainult iluilmade surevaid helisid haledusega kuulatavad, need nimetavad neid uusromantikusteks. Kuid mõtete väljenduse ja kunstikäsituse välise viisi poolest võivad uusromantikused sagedasti endid sümbolistide ja dekadentide hulka lugeda, nimelt kui nad kõike, mis kunstis nähtav ja kuuldav, ainult ilmevahendiks ja mõttepiltide summaks peavad, mis ainult selleks olemas, et kunstnik nende abil oma ideesid võiks välja ütelda. Kuid sümbolist ei tahagi selgeid mõisteid ja ettekujutusi äratada, ei püüa nagu naturalist välist ilma katalogiseerida, vaid ainult umbkaudu kuhugi poole tähendades sõnade kõla, asjade lõhna ja värvide abil tundeid äratada. Sõnade muusikaline kõla on sümbolistidele sagedasti tähtsam kui mõte, mida sõna sisaldab, nende arusaamine on müstiline aimamine, just nagu meie näituseks muusikahelide tähendust igal korral mitte täpisealt ei mõista seletada, kuid ometi tunneme ja aru saame, mida nad meile kõnelevad. Kõige üleüldisemalt ja tabavamalt väljendab uue kirjanduse voolu iseäraldusi tuttav esteetiline lööksõna impressionismus. Ehk temaga esiotsa küll ainult teatavat stiililaadi maalikunstis tähendati, on ta mõistepiir hiljem laienenud, nõnda et nüüd ka veel sisu poolest impressionistlikust kirjandusest, impressionistlikust mõtte- ja tundeviisist ja impressionismusest kui ilmavaatest ning elustiilist võib kõnelda. Siin kordub jälle see huvitav nähtus, et asja üks külg ehk üks osa nii tähtsaks saab, et suurt tervet tema järele hakatakse nimetama.

Enne kui impressionismuse olust kõneleme, pean mõne võimaliku eksiarmamise tagandamiseks vahemärkusi tegema. Noor-Eesti nime ei ole ma mitte tarvitanud ja teen seda meelega. Kirjeldatavat ilukirjanduse liikumist nooreestiliseks nimetada, ei ole mitte kohane, ehk ma küll heameelega mõõndan, et just mõned Noor-Eesti tegelased selle voolu Eesti kirjandusesse tõid ja praegugi tema poole kalduvad.

Mitte kogu Noor-Eesti liikumise kestusel pole seda uut kunstikäsitust nähtud ja ka mitte kõik Noor-Eesti kaastöölised ei ole impressionistid (A. Kitzberg, Johan Liiv, E. Wilde j. t.). Teiselt poolt leidis jälle Eestis impressionistid, kes tänini väljaspool Noor-Eesti rühma seisnud, (Anto, Richard Roht, K. Rumor oma viimses jutus „Lumiste kõrguste poole“ jne.). Üleüldse on Noor-Eesti nimetus tema tegelaste mitmekesiste mõtete ja kalduvuste pärast seks liig ebamäärane, et tema abil mõnda kindlat knnstivaadet võiks ära tähendada. N o o r-Eesti — siin tuleb ikka esimest sõna rõhutada — üleüldiselt võetud on selle tormi ja tungi järelkaja, mis Lääne-Euroopa kirjanduses ju tihti on kordunud, mis politikas liberalismust ja eetikas individualismust lipukirjaks seadnud. Selles sihis sünnitasid mitmed Saksa kirjanikud nime all „Das junge Deutschland“ juba 1834. aasta ümber kirjandusekooli, mille eeskava Ludvig Wienbarg raamatus „Aesthetische Feldzüge“ kokku võtnud. Hiljem 90 aastate algul tuli isikulise vabastuse tendents uuesti kirjanikkude rühmas ilmsiks, mis nime all „Das jüngste Deutschland“ tuttavaks sai ja mis iseäranis Prantsuse hiilgavat sõnamaalijat Charles Baudelaire (1821—1867), genialset bohemplast Paul Verlaine (1844—1896) ning Inglise esteeti Oskar Wilde'i (1854—1900) oma eelkäijateks võib nimetada. Selle „Noorema Saksa“ kirjaniku-rühma eeskava avaldas H. Conradi raamatus „Unser Credo“, milles vanadele fraasidele sõda kuulutatakse ja vanemaid kirjanikka armuta arvustatakse. Sellest hoolimata, et sõnakangetele tõsiseid teokangelasi ei järgnenud, leidis noorestav kunstivool mitmes Europa nurgas elavat vastukaja. Tuttavamad neist on Noor-Italia, Nuori-Suomi, Noor-Eesti. Kõik nõuavad loova isiku omapärasust, kunstilist kultuuri, peenedatud stiili, uut rikastatud kirjanduslikku keelt ja uut kunstimeelt. Kes iseäranis Noor-Eesti albumid Nuori-Suomi omaga võrdleb, leiab isegi välimuses suuri sarnasusi. Kuid nagu öeldud, ei ole Noor-Eesti liikumine üleüldises mõttes mitte minu teemaks, vaid ma vaatlen ainult seda uut kunstivoolu, mida tema peajasjalikult edustab ja mida i m p r e s s i o n i s t l i k u k s u u s r o m a n t i s m u s e k s võiks nimetada.

Edasi pean tarviliseks seletada, et mu seisukoht Eesti päevakriitika omast mitmeti lahku läheb, sellest arvustuseviisist, mis teatavasti vanadest eelmistest vooludest, klassitsismusest ja naturalismusest päritud mõõtusid armastab uutele kirjandusenähtustele külge panna. Eelseisvas harutuses lähenetakse neile teaduslike huvide pärast, vaadeldakse neid ajalooliselt vaatekohalt ilma eel-

otsuseta ja eelarvamiseta. Siin juures laseme enestele kõige pealt G. Brandese seda uuesti meele tuletada, et iga kunst oma isesuguses ajajärgus on võrsunud, oma aja tingimiste all tekkinud ja tal, kui ta kulturalisi väärtusi loob, tingimata eluõigus on. Igal ajajärgul on oma vaated ja nõudmised, sellepärast tuleb teatavaid kunstitoodeid just selle aja kaudu ja selle aja vaadete ning nõudmiste järele hinnata, mille mõjul nad loodud. Luuletaja ei ole selles mitte süüdlane, et tema teatava ajavoolu valitsuse ajal on sündinud, ja ei saa teda otsekohe isiklikult selle eest mitte vastutusele võtta, kui ta selle aja vaimu avaldab, kui ta oma aja laps on. Ei ole ka ajaloolise vaatleja asi ennast aja vaimu võõrmündriks teha, vaid mõõduandvaks on temale muu seas Spinoza sõnad: *Non ridere, non lugere, neque detestari, sed intelligere*, s. o. ära pilka, ära kaeba, ära vihka, kuid saa aru! Ajaloolise vaatlemise viisi peaaesanne on sündmuste ja nähtuste kohta arusaamist muretseda, et igaüks siis ise võiks otsust teha ja seisukohta võtta. Uusromantismus, mille poole ju kümne aasta eest üks osa meie kirjanikkudest hakanud kalduma, tähendab uut sammu meie vaimlikus arenemises, uut järku meie kirjanduseloos, mis eelmisest vanemast järgust välja kasvanud ja sellepärast temaga ühenduses seisab. Tahame uut järku õieti hinnata, siis peame teadma, mis pärast ta just seesugune on, nagu ta meile nüüd esineb. Arusaama tähendab ühtlasi ka mõndagi andeks andma.

Püüame nüüd kõige pealt ajavaimu ära tunda, mis uue impressionistliku kunstistiili sünnitas. Looduseteaduste edenemisest väljakasvav materialistlik ilmavaade ja selle alusel seisev realistlik kunstikäsitlus ei suutnud pika peale vaimusid rahuldada. Õõnsust ja tühjust, mis materialismusest välja vahib, ei suutnud sotsiaalsed ideed kinni katta, sest et just kõige ilusamaid nendest tuli unistuste hulka lugeda. Kõik looduseteaduse hiilgavad võidud, kõik ülesleidused, majanduslik edu ja jõukus ei suutnud selle eest tasu anda, mis materialismusest filosoofilistest ja usulistest traditsioonidest maha kustutanud ja tühjaks tunnistanud. Usaldus suure klassilik-romantilise aja filosoofide vastu näis lõpulikult kadunud olevat ja ka ametlik dogmatiline kiriku-usk ei andnud subjektivilisele tundmusele, isiklisele usulisele üleelamisele ruumi. Ta ei sallinud Jumala iseotsimist, vaid sundis järele uskuma, järele palvetama. Lootus, et loodusteadlik monistlik ilmavaade seda kahju võiks tasuda, nimelt usu asemele astuda, lõppes täieliku pettumusega, kui ära tunti, et Ernst Haeckel ja tema mõtteosalised

ilmamõistatuste seletuse asemel pealiskaudsetele vaimudele ainult varjuseletusi pakkusid. Peale selle lükati jumal materiaa troonilt, õigemini öeldud, hinnati seda suureks peetud väärtust palju madalamalt kui enne. Selle järele kui elektronid üles leitud, pidi endine atomite-õpetus kõrvale jääma. Materiaa, mida senini realsist asjust kõige realsemaks peetud, tunnistati otse tundmata asjaks, kuid tavaliks peeti ainult energiat, millega aine ühendatud. Nii ei võinud tarretanud ühekülgne materialistlik ilmavaade ega ka positivistlik filsofia enam püsida. Juba 1900 ümber oli looduseteadus nii kaugele jõudnud, et ilma maailma otstarbe oletamiseta mitte enam läbi ei saadud. Sügavamaid põhjavaateid avas Fechneri poolt rajatud teadus, mida psühofüüsikaks nimetatakse ja mille Wundt oma katselise psühologia läbi välja arendas. Ta saatis valgusekiiri alaärkvuse pimedusesse (Unterbevisstsein) ja näitas, kuidas tunde- ja tahteavaldused sünnivad. Nii leiti XIX. aastasaja lõpul jälle uueste hinge üles, mille olemasolu üle materialistlikul ajal oli lausa naerdud, ja läks looduse hingeliseks tegemine nii laiapiiriliseks, nagu seda kolmkümmend aastat tagasi ei oleks võidud aimatagi. Moodne looduseteadus asus, nii kaugelt kui ta hinge ja keha vahekorrasse puutub, parallelismuse seisukohale, mille järele oletatakse, et iga elav organismus ühtlasi ka hingeline organismus on.

Tahaksime nüüd sündmust, mis praegu Lääne-Europas käimas ja ajavaimu karakteriseerib, üheainsa lööksõnaga ära ütelda, siis võiks seda hinge ülesleidmiseks nimetada. Sellele läks pikka ettevalmistust tarvis. Kõige pealt leidis inimene inimese üles, s. o. ta hakkas enese ja looduse vahel vahet tegema, märkas seda lõhet, mis tema ja teiste loomade vahel olemas. See vahetegemine sünnis eelajaloolisel ajal, ja meie võime tema pörutavaid tagajärgeid praegu ainult kaugelt aimata: vanad müsteeria teenistused, täis iseenesehävitust ja igatsust, näitavad, et inimene seda traagilist sündmust taga leinas, mil teda igavesti loodusest lahti kisti. Sellele järgnes ajaloo valgusel individuumi üles leidmine; see oli ka lahtikiskumine, kuid seekord meelega toimepandav ja sellepärast rõõmsameelne. Täni oli inimene ennast ainult liigiolevuseks pidanud, teadnud, et ta mõne ülema terviku, kas sumpti, kasti, seisuse ehk ka maailmakodanluse osa ehk liige on. Kuid vahe peal oli ta õppinud üksi olema ja üksilduse õnne maitsma. Lõpuks leiti, et inimene mikrokosmos on, mitte ainult loodusest eraldatud, vaid ka teistest inimestest, täiesti

oma ette olevus, enese eest väljas, küll suures maailmas olemas, kuid siiski iseenesest väike maailm: see on individualismuse suur saavutus. Kuid iga vaimlik protsess on lõpmata. Ehk küll arvati iseene äratundmise lõpul ja vabaduse tipul olevat, siiski algas, esiotsa muidugi ainult tumedalt aimates, uus eristamine ehk differentseerimine. Ilmus nimelt, et ka individuum iialgi selleksamaks ei jää, et tema mitte muutmata suurus, konstantlik tervik ei ole, vaid et teda veelgi võib differentseerida. See mõte viis uuele ülesleidusele, et inimese hing mitmekordne on, et ta tervet hingede seltskonda edustab, milles alamhinged ja vastuhinged (Unterseele und Gegenseelen) ühteteist tasakaalus hoiavad. Ja sellega ühenduses seisab õpetus hinge irratsionaliteedist, tema mõõtmatuses ja seletamatusest. Tunnistati, et kõige vähem tähelepanevad ja palja silma eest varjul seisvad muudatused ja vahed selle välja teevad, mida hingeeluks nimetatakse. Inimese enesetundmine on aastasade jooksul määratu suured sammud edsi astunud. Kui lihtne ja jämedalt skeleteeritult näib meile praegu XVIII. aastasaja inimene olevat ja XVIII. aastasada võis niisamasuguse üleolemisega keskaja edustajate peale tagasi vaadata. Inimese isiklise arenemise ajaloos võib kolme järku leida. Esmalt peeti inimest üleüldse muutmataks; siis arvati, et ta ajaloo jooksul muutlik on ja see arvamine kulmineerib Lessingis; lõpuks leiti, et inimene juba oma elujooksu vältusel muutlik on. Nende arusaamistega kõrvuti arenes ka eetika kolmes järgus, nimelt nii, et moraaliliku seaduse liigiring alati ja ühtepuhku kitsamaks läheb, nii hästi ruumi kui aja poolest. Kõige esmalt maksis Jumala seadus, nagu monoteistlikud usud seda formuleerivad; see seadus on oma alguse poolest taevalik ja terve maailma kohta maksev, ühtlasi on ta igavene. Sellele järgnes liigiseadus, nagu Kant teda kategoorilises imperatiivis kõige selgemini kristalliseerinud: ta maksab ainult inimesesoo kohta, ta on maapealne ja ajalik. Lõpuks tuli — nii ütlevad individualistid — üksiku hinge seadus. See maksab ainult individuumi kohta ja isegi siin ainult silmapilguks. Tahaksime nüüd eetika edenemist lühikeste lõöksõnade abil ära tähendada, siis võiksime öelda: esimene aste oli teonoomne, teine antroponoomne, kolmasi dionoomne. Viimases järgus läks eetika täiesti individualistlikuks iseene käsundmiseks, silmapilklikuks käsundmiseks, millest kõnelatakse, et temas kõige kõrgem moraalilik vastutus valitsevat. Ainult need inimesed, kellel kõige kõvem ja õrnem,

kõrgem ja sügavam kõlblus südames, võivad moraaliseadused ära võita, selles mõttes neist mööda jõuda, et moraali ära kaotavad, s. o. kõrgemale astmele tõstavad, kus nad vabadust enam ei kitsenda. Nagu Lamprecht näidanud, puutuvad siin kultuurilise arenemise alguse- ja lõpuotsad kokku. Tuleviku-inimene elab niisama ilma seadusteta nagu vanasti eelajalooline metsinimene, just nagu kõigekõrgemal kultuura-astmel jälle teatav müstika ja ebausk hakkab tekkima. Arenemine eetilisele individualismusele on ühesõnaga ütelda, kunstnikuline. Et igal inimesel iseene se jaoks kombeseadus oleks, mis tema kohta ja ainult tema kohta maksab, aga ka tema kohta ilma ümber lükkamata maksab, seks on vaja oletada, et iga inimene iseäraline organismus iseäraliste eluseaduste, elu-avalduste, iseäraliste värvide ja äärejoontega, lühedalt, et ta kunstitöö oleks. Kunstitööde kohta ei maksa ka seadused, ja just sellepärast mitte, et nad kõige seaduskorralisemad kujud on, mida meie tunneme, sest et neis kõige peenema peensuseni teatud vaim valitseb. Seda nimetame stiiliks. Seesama mõtte olevat ka uuel individualistlikul eetikal. Mis kunstitöös orgaanilist olemas, seda nimetame iluks; mis inimese välja teeb, kõike seda ilma erandita, aga ka ainult seda, tulevat tema juures kõlblikuks pidada. Nii arenes hoopis uus kombeseadus välja.

Selle uue individualistliku eetika kõrval on meil veel uue filosoofiaga ning tema läbi põhjendatud ilma-vaatega tegemist. Meie tuleme naturalistlikust kunstiajajärgust, kus fanaatilise tuhinaga tõtt otsitakse. Meie saame tähendatud töötsimisest alles siis selgesti aru, kui meeletuleme, millega seda filosofiliselt põhjendatakse: nimelt et inimene maailma olemust (Wesen, сущность), tõelikkust oma meeltega ja meelte tegevuse alal seisvate katsetega ehk empiiriliste teadustega võib ära tunda, ja koguni ilma jäänuseta ära tunda. Naturalist usub kindlasti, et tema tõelikkust ilma jäänuseta võib kunstiliselt kujutada. Selle suurustava ja hoopleva positivistliku vaate asemele astub impressionistlikus kunstis nüüd metafüüsiline vaade, mis mitte sugugi vähem suurustav pole. Tema põhjendaja on kaua tunnustamata füüsikus Ernst Mach. Tema järelkäijad nagu Rickert j. m. väitavad, et meie meelte abil enestele küll kogu maailmast suudame kuju soetada, kuid mitte maailma olemust (Wesen, сущность) päriselt ära mõista. Maailm meie ümber olevat ainult ettekujutus. Tõelikkus ei seisvat mitte meie meelte ringis, vaid väljaspool meelteilma.

Tõelikkus ei olewat mitte see, mida näeme, vaid see, mida hingeliselt üle elame. Ainult psühholoogiline mulje, tundmused ja immanentlik maailm on realiteedid; transcedentlik, s. o. mitte otsekohe antud tõsise maailm olewat pettus, fiktsion. Sellest järgneb, et kunstnik mitte ei tarvitse meeltenähtusi enam täpisealt järele kujutada, nagu seda realistid teinud. Kunstnik pidavat enam selle peale rõhku panema, mis metafüüsiline on, ta püüdku elevusi ja seda saladusrikast jõudu kujutada, mis meeltenähtusi ümbritseb. Nii läheb kunst äärmiselt subjektiiviliseks, individuaalseks. Igaüks võib nüüd asju kujutada, kuidas tema neid näeb (Vrdle: Peter Altenberg, Wie ich es sehe). Kõige selle üle valitseb impressionistlik mulje. Mida enne eemal hoiti ja põlati, nimelt subjektiivilised vaated ja kogemata juhtumised, tõusevad uuesti hinda, ja luule pärisobjektiks saavad hingeolud, kuna välist maailma enam mitte ei kopeerita ega objektiveerita, vaid temast ainult teatavalt seisukohalt nähtud silmapilgupiltisid esitatakse, väljalõikeid, mis ühenduses ei seisa.

Kindel on see — ütleb Maeterlinck — et hinge riik päev päevalt laieneb. Võib ütelda, hing hakkab populäärseks minema. Mitmete märkide seast, mis seda tõendab, on kasvav vaikimine kõige tähtsam. See pole mitte surnud vaikimine, vaid vaikimisel on see otstarve, et uusi ilmeabinõusid otsitakse, mille abil hing hingele võiks läheneda. Uute ilmete eel peavad aga ikka uued muljed käima. Sellepärast olemegi nüüd vaikivas, vastuvõtvas ajajärgus. Klassitsismuse, romantika ja realismuse ajal, läksid need ka kes teab kui kaugelt üksteisest lahku, oli siiski üks ühtlane põhjusjoon, nimelt väljapoole tungiv subjektiviteet. Seda kultuuraringi edasijav ehk käimapanev põhjustahtmine oli välja poole projitseerimise tung, mis nihästi selle aja kunstis, teadustes, kui ka poliitikas ilmus. Sellele vaimuvoolule on nüüd hoopis uus vool vastu astunud, nimelt vaimu sisendamine, sissepoole projitseerimine, tagasihoidud subjektiviteet. Tahaksime seda valemi näol avaldada, siis ütleksime: endise ekspressionismuse asemele on impressionismus astunud.

Impressionismus passiivilises mõttes tähendaks hinge võime mugavust uue aja muljete hulka vastu võtta. Meie sugupõlv kannatab mõtete üleliiguse all. Lagemata edusammud ja muutused kõigil teadualadel on seesuguse määratu hulga uusi ettekujutusi, kombinatsioonid, hindamisi ja põhjavaateid loonud, et inimese peaju-

neid enam ei suutnud vastu võtta. Uuema aja inimese ärkvus on pidanud laienema, peenduma, süvenema, ta on pidanud enesesse mahutama kosmuse ja veetilga, inimese terve arenemisekäigu, maakera mitmekujulise mineviku, uued tehnilised, sotsiaalsed, tööstuslikud ja poliitilised nähtavused, keemia ja kirjeldava loodusteaduse täiesti uued tõeasjad, sinna juure veel uued kunsti ja filosoofia ideed. Teisiti öeldud, need ei mahtunud enam inimese ärkvusesse, uute ettekujutuste äkiline ja hulgakaupa pealetungimine ähvardas vaimu oma alla matta. Seal leidis loodus, kes kunagi hädasse ei jae, uue pääsetee, uue appertseptsiooni vormi — impressionismuse. See pole midagi muud kui tarvilik ja otstarbekohane sissesead muljete külluse vastuvõtmiseks. Peaaju arenes registreerimise ja kontroleerimise aparaadiks, see näitab, mis vastu on võetud. See vastuvõtmise vorm viib sammu realismusest edasi. Tõepoolest oleme nüüd realistlikumaks läinud, kui materjalismuse valitsuse päivil. Nüüd oleme hingeelu üksikmomentide juure tagasi läinud, reaalse empiirilise mulje juure: see ongi impressionismus. Kuid iga edusamm on iseenesest killustamine, sest et ta peenendamine, süvendamine ja sublimeerimine ning alaline edasiliikumine kõrgema tõelikkuse poole on. Impressionismus on muljete kõrgendatud vastuvõtlikkus, äritatavus, peaaegu seesama hingeolek, mida meie närvositeediks nimetame. Eks ole närvositeet ka suurendatud hellus muljete vastuvõtmisel, kiirendatud reaktsion, rikkam ja julgem assotsiatsiooni võime, ühe sõnaga: vaim. Mida kõrgemal organismus vaimliselt seisab, seda närvilikum ta on. Kultuurainimene on närvilikum kui metsinimene, meie-aegne närvilikum kui keskaegne, luuletaja närvilikum kui vilister. Iga loov inimene on teataval kraadil psühoose, närvihaige. Vanade kreeklaste suur talent, mida nad Dionüsiuse pidude traagilistel etendustel avaldasid, oli õieti epideemiline psühoose, mis terve rahva juures ilmsiks tuli. Mõnelt poolt on tõendatud, et hüsteerilised inimesed võivad mõtteid lugeda, tulevikku vaadata. Väiksemal määral ilmub see omadus ka neurasteeniliste ehk närvihaigete juures: nad on teravnägijad. Neurasteeniklastel on lihtsalt teravamad, liikuvamad, ärksamad, rahutumad, vähem unised meeled kui harilikudel inimestel. Meie aega on neoromantika ajaks nimetatud, iseäranis sellepärast, et kirjanduses ja kunstis fantaasia jälle kõrgemate lennupiiride poole püüab ja luues hoogsalt stiliseerib, meel üliilmade järele igatseb, vaim pidulikult sümboliseerib ja nagu joovastanult uusi ilmutusi arvab nägevat. Kellegil terav-

meelsel vaatlejal on kordaläinud sõna neoromantika tabavalt teisiti käända: Mitte neo-romantika (uus ilutsus) ei olevat see, vaid neuro-mantika (närvide nõidus).

Nüüd saame aru, miks impressionismust ka subjektiivismuseks ehk äärmiseks individualismuseks võib nimetada. Seesugusena ei ole ta mitte ainult passiivline vastuvõtmise võime, vaid ta ilmub ka aktiivilise tegurina enam ehk vähem kõigis kunstiharudes, mõtte- ja vaateviisis, kommetes, eluvormides — ühesõnaga, kõigis kultuura-avaldustes. Siin kohal võime neist avaldustest seda ja teist ainult puudutada. Kunstide alal ärkas meie-aegne impressionismus Prantsusemaal. Enne seda segati värvisid paleti peal niikaua, kuni neist soovitav toon ilmus, mis siit lõuendile üle kanti. Kõige pealt hakkas Ruskin segatud värvide asemel prisma puhtaid värvisid tarvitama, segas neile tarviduse järele ainult valget hulka. Sellest mõttest haarasid prantslased Seurat, Manet, van Gogh ja teised kinni ja viisid ta hoolimata energiaga läbi. Oli näituseks tarvis rohelise värvi efekti kätte saada, siis ei seganud nad mitte, nagu see tänini sündinud, paleti peal sinist ja kollast, vaid selle asemel panid nad puhta sinise ja kollase täpid lõuendile kõrvuti, vaatlesid neid täppisid kaugelt ja leidsid, et need kaks värvi rohelise tooni annavad, kuid hoopis elavama, intensiivilisema ja sügavama tooni, mis palju suurema mulje järele jättis, rohkem elevust sünnitas, kui endine maalimiseviis. Iga vaatleja silm peab neist plekkidest, mis nüüd lõuendil ilmuvad, ise sündsä segu leidma. Siin juures tarvitas iga kunstnik neid värvisid, mis tema sisemise meeoluga kokku käisid. Kas looduses tõesti seesugused värvid olemas, sellest ei hoolitud, sest mitte välismaailma ei tahetud kujutada, vaid subjektiivilist sismaailma.¹⁾ Pinna-maalimise peale pandi suurt rõhku, kuid äärjooned lasti ära kaduda, segamini minna; asjade kaugusest, plastikast ja kehalikkusest enam suurt ei hoolitud. Asjade objektiivilise kujutuse, reaalse piltide asemele tuli subjektiiviline valguse ja õhumaalimine. Värvidel ei olnud kindlust, vaid maalitud pind lahutati üksikuteks vilkuvateks värvitäppideks. Joontemuusikast ei olnud impressionistidel arusaamist, nemad salgasid jooni üleüldse, sest jooned näisid neile liig triviaalsed olevat, kuid selle peale panid nad suurt

1) Eksiarvamiste tagandamiseks tähendan, et siin ainult maalikunstis tekkiva impressionismuse algusest kõne on, mitte tema hilisemast edasi arenemisest.

rõhku, et igaüks iseseisvalt värvisid vaatama õpiks. See on ka impressionistide suurem teenus. Kuid tähelepanemata oli jäänud, et vahend, nimelt suur tehnika, isetohtarbeks oli tehtud ja kompositsioon hooleatusesse jäetud. Muidugi saadi seesugusest liialdusest maalikunstis varsti jälle lahti ja hakati hiljem uuesti joonesid auustama, kuid impressionismuse positiivilisi saavutusi ei taha enam keegi salata. Varemalt peeti ainult seda ilusaks, mis vanad meistrid maalinud, ehk mis nende tööde sarnane näis olevat. Impressionistid võtsid enestelt vanade meistrite prillid eest ära, hakkasid iseseisvalt vaatama ja nüüd sai igale talendile, igale kolorismusele tee vabaks. Kui nüüdsel ajal maalikunstis loodusemuljete edasiandmise, kopeerimise ja registreerimise asemele koloristlikkude väärtuste vaba sümfoonialik kujutus on astunud, kui värvidest und nähakse, mille hiilgust ja sära maa pealt üleüldse ei leita, kui tõelikkuse edasiandmise asemel dekoratiivilist ilukõla saavutatakse, siis on see kõik impressionistlikust koolist välja läinud, kes maalikunsti vanade pildigaleriide vangistusest vabastas ja kunstnikka julgustas ise oma silmadega vaatama hakata, ise oma tundmusi usaldada.

Niisama suure pööre tõi impressionismus ka luulekunstisse, kuhu maalikunstist omandatud saavutusi hakati üle kandma. Saadi aru, et igatsust kaotatud ühtlase ilmavaate järele seega mitte ei võidud täita, et igapäist elu piinliku täpipealsusega üles tähendati. Tüüpilised jooned ja täpipealne vaatlemine üksinda ei suuda kunstitööd soetada, millel kõrgem väärtus oleks. Igalpool ilmub nõudmine sügavama psühholoogia järele. Kunstitööle pannakse hoopis uued nõudmised ette: ta peab enesest kõrgemale näitama, mitte õpetustega, mis talle väliselt külge on lapitud, vaid oma sisemise sümboolilise tähendusega. Kunst on nüüd viimsete tuntuste abinõu; ta pole mitte võimetu võistleja teaduste kõrval, vaid teadustest kõrgemale tõusev tõekuulutaja, muidugi selle tõe kuulutaja, mis ainult kunsti päralt on. Naturalismus oli talle selleks esimesed tarvilikud tööriistad andnud, nimelt teravama tähelepanemise, põhjalikuma vaatlemise, kuid ise jäi ta poolele teele seisma. Individualistliku ilmavaate põhjal muutus väline naturalismus siseamiseks; selle asemel, et välist maailma, loodust ja inimesi ning olusid täpipealse piinlikkusega üles tähendada, pöörati hoolimatalt välismaailmale selga ja asuti sisemise tundeilma kujutusele ja tehti seda niisama suure truudusega, nagu ennemalt välismaailma tähele pandud. Ainekunsti kõrva ilmus uus hinge kunst,

teise sõnaga: objektiiviline muljete taotamine muutus subjektiiviliseks, füüsilise naturalismuse asemele ilmus psühhiline naturalismus ja viimne ongi, mida meie ilukirjanduslikuks impressionismuseks nimetame.

Kes see oli, kes nii selgelt ära ütles, et kunstis Apollo elementi Dionüsose elemendist tuleb lahutada, et reaalse elu järelkujutamine tuleb ära heita ja dionüülikult ärarääkimata elurõõmude joovastusesse tõusta, ühes loodusega kõrgemat elu elada? See oli piirita subjektivismuse prohvet Friedrich Nietzsche, rõõmsa teaduse kuulutaja igavesest tagasi-pöörmisest. „Nõnda ütles Zarathustra“ oli selle luuletöö nimi, milles Nietzsche oma nägemised Engadini mäekuru serval hõisates ja tantsides üles tähendas, õndsas rõõmu paisutusel Zarathustra nõiasõnu maailmale ette laulis. Ja kui ta pärast ekstaasi alla orgu jõudis, oli temast vaikne mees saanud, kes 11 aastat vaimuõõ hämaruses oma elulõppu ootas. Niihästi sisu kui kuju poolest sai Zarathustra raamat, mille nõidus üheainsa lõõgiga noorust vangistas, uue eluvaate ja sellest väljakasvava uue kunsti kaanoniks. Sisu avaldas, enam kui keegi oleks loota julgenud, tungi vanadest traditsioonidest lahku lüüa. Kõrvale heideti siin ristiusk ja sotsialismus, kõrge mõistusevalitsus ja nigel tundeõndsus, tasane kaastundmus ja arg pessimismus ühes kõigi moraaliliste väärtustega, mille varal tänini heale ja kurjale vahet tehtud. Sest need kõik olid Nietzsche meelest valitseva orjamoraali saadused ja muutuvad tema isandamoraali seisukohalt vaadates just nende vastanditeks. Sellest järgneb kõikide väärtuste ümberhindamine, mida prohvet oma uues kirjutamata jäänud töös töötas ette võtta. Võimutahtmine on inimesele ühes eluga antud, vali ja hirmus nagu elu ise; see võimutahtmine annab jõudu valu ära kanda, nõrkade ja hulkade üle valitseda. Nendest tugevatest pidavat suured geniused, valitsejad, prohvetid ja kunstnikud tõusma, kes unenäo üliinimesest tõeks teevad. Önn oli, et Nietzsche seda mitte ise ei võinud näha, kuidas mõistmatus, omakasu ja ülbus tema luule-unenägu jultunult oma piirita himude ja maitsemise rabulduse ettekäändeks tarvitasid. Kuid ka need, kes tema kõrgele mõttelennule järele ei jõudnud, õppisid tema tööde vormist iseseisvat kujutamist ja omandasid seks jõudu, uusi ilme-vahendid ja vägevat rütmust, et mulje-avalduuse võimet ennekuulmata kõrgusele tõsta. Nietzsche oli esimesejärgu stiilikunstnik. Ta leidis uusi võrdlusi, mis mägestikulises looduses viibimisest ja mere-rannal elamisest välja kasvanud, ta lõi kõige isiklikuma-vär-

vilisi lüürilisi elevusi, millest sisemine muusika läbi tun-
ginud, täis kõla ja täiust. Temas ühines igalpool mõtleja
luuletajaga. Tema ilmavaade tõuseb meelte muljetest, tema
luule tõuseb tunnete merest; pea on ta ülemeelse lapse hele
hõiskamine, täis rõõmu selle maailma ilust, pea üksiklase
valurikas kaebtus, pea tõsine manitsuselaul maailma viim-
sist asjust. Selle kõige põhitoon on julge arusaamine
elust ja tung kõrgele, kõikide jõudude tõstmine lõpmata
arenemisel, mille algus ja ots tumeduses seisab ja mille
parem võitluse-abinõu ilmlõpmata äravõitmine on. Mida
tuleb siis ära võita? Igaüks peab oma mineviku ja oleviku
ära võitma, kõige selle, mis teda sisemiselt kinni peab ja
seob, veel enam aga välismaailma tema eesotsustega, tema
armastusega ja vihkamisega, et täiesti uus kõrgem ja parem
inimesesugu võiks tõusta.

Nietzsche on seda kõik välja ütelnud, millele indivi-
dualistlik ilmavaade ja selle alusel seisav impressionistlik
kunst tänini kuju otsinud. Nendele mõtetele leiti veel
vanast klassilisest, renäsangsi ja rokoko ajajärgust rohkesti
toetust, vähemalt püüti neid järkusid moodsal viisil ümber
seletada. Klassika aega peetakse individualistide meelest
nüüd aadelitõugu inimesesoo õitseajaks, tema müütosi
tarvitatakse uue usufilosophia astjateks; renäsangis pole nende
arust muud, kui modernse inimese kangelaste-aeg, täis
kustutamata elujänu, uuesti ülesäratatud ihade-tungi ja ilu-
dusekultust ja rokoko peegeldab praeguse aja hoolimata
maitsemisetõbe ning kõikide maiste raskuste muutmist
kergeks, kauniks mänguks. Niisugune on selle uue kunsti-
voolu üleüldine karakter. Laseme tema katekismusest,
millesse niihästi Prantsuse kui Saksa metafüüsikused ja
elevuse-kunstnikud omalt poolt peatükkisid kirjutanud,
nüüd veel mõned üksikasjalisemad õpepunktid lööksõnade
näol järgneda. Iga uue voolu vastased näevad meelegibe-
dusega ikka ainult seda, mis uus vool vanast ehitusest
ümber lükkab, mida ta lõhub ja eitab. Et uus vool ka
palju vanu kunsti- ja ilmevahendid ära tarvitab ja positiivselt
uut, mõjuvat toob, seda ei panda esiotsa võitlusetuhinas
tähelegi. Sellepärast sean ma impressionistliku kunsti
valguseküljed siin ette-otsa.

Impressionismuse üks peanõudmine on, et kunstitöö
rikka üleelamise-silmapilgu vili oleks, mis otsekohe-
sest meeltemuljest saadud ja sellepärast maitsejal sedasama
muljet äratab. Muljetelt nõutakse intensiviteeti, värskust,
sügavust, elavust. Tahame inimese kohta mõju avaldada,
siis võib see ainult meelte kaudu sündida, kuid siis peavad

meeled peenemate avalduste tarvis peenemalt välja arenenud, tundlikumad olema. Nad peavad võima kõige peenematele varjundustele vahet teha. Sellepärast nõuab impressio-
nistlik kunst differentseerimist, eristamist. Tähendatud muljed ei tohi aga mitte endistest elukogemustest, mälestusevallast pärit olla, sest neil ei ole mitte iseenesest kunstiväärtust, vaid võivad luuletegevusele tõuget anda. Ainult otsekohesel meelelikul nägemusel on täielik mõju.

Impressionismuse ei nõua iseenesest muljete korraldust, vaid rikkust. Tema on vormivaba, seisab teisel pool vormi ja vormitust. Vormi rikkumine, murdmine on vormi-ilu asemele astunud, sest hing ja tundmus avaldub vägevamini selles, mis rikutud, haige, katkeline, kui täielikus veata terves. Siin juures ei seata mitte paratuid ehk kokkusündimata muljesid kõrvu, vaid need peavad eneste keskel harmoniseerima. Selle mõju suurendada, mis siis üle jääb, kui mõistus vaikib, see on impressionismuse omapärane ilu. Tõepoolest on ta väga peenendatud kunst. Tema arusaamiseks läheb enam põnevat aimamist kui kannatlikku selgitamist tarvis.

Intensiviteedi kõrval nõuab impressionistlik kunst ühtlasi muljete õrnust, peensust. Sellepärast püütakse õhu- ja valgusevärinaid, virvendusi, tuulepuhanguid fikseerida. Kujutav kunst sümboliseerib seda pinna karedusega. Meieaegistel moodsatel raamatutel on võimalik kare paber, karedad kaaned, kujudel on kore, silumata pind. Impressionistlikud luulekujud värisevad, vilguvad, impressionistlikud hääled võbisevad. Sel teel tahetakse muljete õrnust ja peensust saavutada.

Mitte mõtlemine ei ole kunstis olulisem element, vaid moodustamine, loomine ja kujutamine. Maalija peab mõistma maalida, luuletaja peab luuletama, s. o. mitte mõistusega, vaid fantaasia ja tunnete juhil töötama. Mitte sisu ja tendents ei muuda teatavat ainet kunstitööks, vaid seda teeb tema välimine vorm. Muidugi oleneb tublist sisust kunstitöö suurem ehk vähem mõju ning kultuuriline väärtus, kuid selle üle, kas ta kunstitöö on või mitte, otsustatakse välise vormi järele. Juba Schiller ütleb oma „esteetilise kasvatuse kirjades“, et tõsiselt ilusas kunstitöös sisu midagi ei pea tegema, vaid kõik väline kuju, sest vorm üksi mõjuvat kogu inimese kohta, kuna sisu üksnes mõnda üksikut võimet tabavat. Sisu, olgu ta nii kõrge ja laiapiirilise kui tahes, mõjuvat igal ajal piiravalt, kitsendavalt vaimu peale ja ainult vormist tulevat tõsist esteetilist vabadust loota. Õieti olevat see meistri kunstisaladus, et

ta vormi läbi sisu ära hävitab. Vormi kultiveerimist peavad meie päivil impressionistlikud kunstnikud ja luuletajad üheks peaküsimuseks. Piinliku hoolega töötavad nad stiili kallal, püüavad keeleliste abinõudega mõtet ning tundmust kõiges ta väljaütlemata peensuses avaldada. Mitmed sõnad saavad nende käes enne kuulmata tähenduse; nad ei pea mitte üksi oma hariliku tähendusega mõtteid väljendama, vaid neid pannakse ka oma häälelise kõlaga mingisugust elevust suggereerima. Nii laiendab impressionistlik stiil luule piirisid ja tungib meeleolude äärmisesse intimsusesse. Ta toob kirjandusesse kunsti ja luule tagasi, mis naturalismuses peaaegu olid oma väärtust kaotamas.

Kui mitte peaaesjalikult sisu kaudu ei taheta mõjuda, vaid ainult vormi varal, siis on impressionistidel juba see küsimus otsustatud, missugune motiiv sünnis on, missugune mitte. Siis võivat luuletaja igat ainet valida, terve maailm, olgu ilus või inetu, külgetõmbav või eemaletõukav, kõrge või armas, olevat tema päralt, siis ei olevat tal muud sihti, kui oma ettekujutuse pilti võimalikult nõnda ilmutada, nagu tema seda näeb. Siis ei maksvat tema kohta mitte spekulatiivne vaatleja-esteetika, vaid tema enese iluduse-ideil ja -täius. Siis olevat kõik tõde, mis tõelikkusest s.o. esteetilisest üleelamisest on välja kasvanud, siis olevat ilus kõik, kus vorm sisu üle valitseb, siis olevat iludus midagi immanentlikku.

Kõige olulikum impressionistliku tundeviisi kohta on see, et siin üle kõige elevust nõutakse. Tõepoolest ongi see kunstitöö kõige kindlam kriteerium, et ta elevust loob. Ja seda aabitsatõtt peame laskma impressionistisid enestele uuesti meele tuletada. Akadeemialine idealism oli selle ära unustanud, ta püüdis kuuma mõistusega kuiva, kainet mõtteluulet soetada ning retoorikaga hiilgata, realismus muutus looduse ja inimeste seltskonna ära kirjutamiseks kuni triviaalsuseni. Neile astub nüüd impressionism vastu, meele tuletades, et luuletöö kõige pealt kunstitööde peab olema, mitte mõni moraalikodeks ehk jälle miitingukõne ehk teaduslik traktat. (Järgneb).

Kirjandusline ülevaade.

Soome-Ugri rahvaste veejumalused.

Soome-Ugri rahvaste *mythologia* on kirjanduses nii ütelda vaeselapse osa esitanud. Küll seadis M. A. Castrén möödaläinud aastasaja keskel oma „*Fin nische Mythologie*’ga muistse usu pea-

jooned üles, kuid selleaegsed vähesed ained ei suutnud mütholoogia ala ammugi põhjalikult valgustada. Möödaläinud aastasaja kaheksakümnetes aastates tahtis Julius Krohn juurekogutud uuemate ainete najal Soome-Ugri rahvaste mütholoogiast täielikumat pilti anda, aga surm tuli vahele, ainult neli peatükki võis ilmuda. Vaheajal on rahvaluule uurimine Kalevi sammudega edenenud ja määratu hulk vanausu aineid kokku kogutud. Nagu maaharimine viimsel poolel aastasajal mõnesugused masinad ja uued tööriistad enesele töö kergituseks omandanud, nii on rahvaluulegi sellesama aja jooksul tänini uurijatele tundmata aineid virna kaupa kokku kogunud; need ained loovad koguni uut valgust mütholoogiasse, mõnesuguseid uusi vaatekohte avades. Mõtelgem kõige pealt Eesti rahvaluule peale, kellest Castrénil aimugi ei olnud. Ehk tuletagem meele Soome, Mordva, Tsheremissi jne. korjandusi. Castréni tarvitatud ained esinevad meie ajal tarvitada olevate ainete kõrval nagu maja mäe kõrval.

Uuele, pea lootuse järele ilmuvale Soome-Ugri mütholoogiale on Dr. U. Holmbergi sulest hiljuti ilmunud teos „Die Wassergottheiten der finnisch-ugrischen Völker“, Helsingis 1913, nagu leiullikaks veejumalate küsimuses. Noor uurija on votjaklaste ja tsheremisslaste suust ise käinud aineid korjamas, teiste rahvaste mütholoogia jaoks peale trükitud ainete muude korjajate korjandusi tarvitanud. Ülepea paneb uurija oma harutamises laplasi, ostjaklasi, vogullasi, votjaklasi, sürjanlasi, tsheremisslasi, mordvalasi, eestlasi, soomlasi ja madjarlasi tähele. Kogu uurimine täidab 271 lehekülge.

Soome-Ugri rahvaste veejumaluste uurimine näitab, et meil kahe-suguste jumalustega tegemist: algupärasestega ja laenatud jumalustega. Vahe esineb põllutööd tegevate ja kalapüüdmisest kui ka karjakasvatamisest elavate rahvaste jumalate vahel. Kõige algupärasemal järjel seisavad laplaste ja Obi rahvaste veejumalused. Küsimuse peale: mis-sugused on Soome-Ugri suguharude esialgsed kalapüügi kaitsejumalused? vastab Dr. Holmberg, et kõige suurem tähtsus omal ajal surnute auustamisest tekkinud kohalikkude, juhtumisi ehk jäädavalt vete ääres pühas paigas asuvate kaitsevaimude osaks on langenud, kuna vees elavatele inimestesarnastele ja kahtlemata inimestest sündinud vaimudele vähem tähendust on antud. Aega mööda areneb neist osalt võõral mõjul iseäralik veevaim, kelle tähendus sel mõõdul kasvab, missugusel mõõdul kohalikkude vaimude tähtsus kahaneb. Suuremal hulgal sugurahvastel sulab see veevaim pärast võõraste, enam arenenud veevaimudega ühte. Vee sigitav võim leiab põlluharimisega suuremat tähelepanemist. Vett ei auustata mitte ainult maapinna kosutamise, vaid ka inimestele ja loomadele sigiduse andmise pärast.

Nomaadi elult põldu harima hakates õppisid Soome-Ugri sugu rahvad kõrgemal seisvatelt naabritelt uue elatuse abinõu külge sõlmitud kombeid ja viisisid enam vähem tundma. Vist ei võinud vee tarvitamise kommetegagi teisiti sündida. Hariduse voolud avaldavad ju iga rahva kohta mõju. Indo-Germani rahvastega naabruses asudes ja neilt keeles puudu-

vaid aineid laenates ei võinud usulised arvamisedki endid tahes ehk tahtmata laenamise eest hoida. Me teame, et eestlaste mütholoogia mõnesuguseid Germani ehteid tunneb. Dr. Holmberg näitab oma uurimises, et muudki Soome-Ugri rahvad usulises elus enam vähem sellesama mõju all seisnud, nimelt on viimased põlluharijatena kõrgemal seisvate rahvaste eeskujul vett „ema“ nime all kosutajana ja sigitajana auustanud.

Võimata on kitsal ruumil kõige Soome-Ugri sugu rahvaste veejumalatest pikemalt rääkida. Ainult Eesti veejumala küsimust tahaksin laiemalt riivata. Nagu tuttav koondub meie päivil usk veevaimude sisse ennast Germani rahvastelt omandatud „näki“ ümber. Näki küsimuses on Dr. Holmberg peaausjalikult minu „Näkiraamatu“ ja Dr. J. Hurti korjanduste peale toetanud, mis harutustes aga muidki töid rohkesti tähele pannud. Näkid esinevad isastena ja emastena, viimsed enamasti näkineitsi näol. Et näkk tõesti võõrastelt laenatud, tunnistab juba ta nimigi, mis Rootsi „näcken“ nimega täiesti ühte läheb. Autor loeb mõnda üksikut ühtluse punkti Eesti näki ja Rootsi näckeni vahel üles. Niisama nagu näkk, on näkineitsi laul, mäng ja tants germanlastelt omandatud. Isegi näkineitsi ilmumist Jaaniõhtul ei pea uurija Eesti ilmeks. Germani algupära tuletavad meele nimed veeneitsi, veeneiu, mereneitsi, mereneiu jne., niisama pool inimesena, pool kalana esinev veevaim.

Teist algupära avaldavad „veehaldijad“, keda uurija niisama pikemalt harutusele võtab. Omal ajal tähendasin veehaldija kohta, et see vist „oma olemine“ on, s. o. mitte nagu näkk laenatud. Dr. Holmberg arvab, et veehaldijad hariduse vooluga Soomest Eesti tulnud. Ma ei või ometi selle oletamisega ühineda. Palju enam usun ma, et haldija usk on tükki ühist pärandust muistsest Eesti-Soome ajast.

„Veevaimu“ peab uurija hilisemaks sünnituseks võõral eeskujul. „Koll“ ei tähenda iseäralikku veevaimu, vaid nagu J. Marki teatel juure lisatud, maal ja vees olevat vaimu. Veekoll oleks ein Wasserungeheuer, niisama jõekoll, kellest Wiedemann jõekull teeb. Edasi tähendab uurija, et Wiedemann kirjandusest ammutades Vanemuise, Ahi ja Vellamo Eesti veejumalate hulka määranud; need puududa Eesti rahva usulistes kujutustes täiesti. Kirjutuses „Ahikotustest“ E. Ü. S. Albumis 1906 avaldasin oletamise, et ahikotustel ehk muiste Ahti asunud ja seal talle ohverdatud. Uurija arvab selle oletamise nõrkadel jalgadel seisvat. Kahjuks ei nimeta ta oma mõtet küsimuse kohta. Ahikotuste vaimudel oli igapidi midagi veega tegemist; ikka põgenesid nad ahikotustest vette. See küsimus oleks autorilt pikemat seletust nõudnud.

Nagu Ida-Venemaal asuvad Soome sugu rahvad, on eestlasedki vett ennast auustanud, ütleb Dr. Holmberg. Vee auustamisest arenenud jumaluseks peab ta „vete ema“, kelle kohta rahvasuus vähe teateid olemas. Enam võõrsilt pärit arvab ta „vete ematütred“ olevat. Ülepea tähendab ta, et Soome sugu rahvad hingestatud looduse nähtustest arenenud jumalusi tihti „emadeks“ nimetanud, nagu maaema, tuuleema jne. Koguni arukorral pöördakse palvetega veteema poole.

Vana rahvas pidas jõgesid ja allikaidki pühaks, arvas aga ühtlasi vett haigusi sünnitavat, nagu näituseks „maaaluseid.“ Viimase haiguse kohta on uurijal sellekohane kirjutus raamatus „Kalevipoja päevilt“ silmapaari vahele jäänud. Maaalustest enestest näitab uurija nende Germani algupära. Ilmaaegu on mereema veteemast lahutatud, kui ka mereema käsitamist enam ohvrite hulka tuleks lugeda.

Viimaks kõneleb autor veel „rändavatest järvedest.“ Sarnastest järvedest teavad näituseks soomlased ja votjaklasedki rääkida.

Eesti veejumaluste kirjeldus ulatab umbes 31 lehekülje peale (160—190) ja avaldab osavust ja asjatundmist. Ülepea maksab see otsus muudegi rahvaste veejumalate kirjelduse kohta. Dr. Holmberg on suure vaevaga ja usinusega kõiki teateid küsimuse kohta püüdnud kokku koguda, kui ka mõni teade talle võõraks jäänud. Vaevalt oleksid aga tarvitamata jäänud teated üleüldist pilti jaksanud muuta. Autori väitekiri on meile igapidi ajakohase kirjelduse sugurahvaste veejumaluste kohta annud. Soovida oleks, et noor õpetlane veel mõne muu ala uurimise aineks võtaks, näituseks Soome-Ugri rahvaste maajumalused ehk taevajumalused. Väitekirja valmistamise järele tähendatud rahvaste mütholoogiaga kodundunud uurijale ei teeks uus harutus enam nii palju raskusi kui esimene.

M. J. Eisen.

Eestlased uuemate Venemaa geografia õperaamatute valgusel.

Viimastel aastatel on koolielu küsimused üleüldse, kooliõpeasjade ja nende metodite ümberhindamine ja uute õpeviiside väljatöötamine aga iseäranis Vene seltskonnas ja kooliõpetajate keskel elavat tähelepanemist leidnud. Tagajärjed ei ole ka tulemata jäänud. Pea iga õpeasja käsitus on uuendusi ja muutusi näha. Nii ka maadeteaduse õpe-alal. Siin on viimasel ajal terve rida häid Venemaa geografia õperaamatuid kesk- ja kõrgemate rahvakoolide tarvis ilmunud. — Uute õperaamatute kokkuseadjal on eesmärgiks lapsi füüsilis-geograafilisi ja rahva kultuur-majanduslisi olusid vaatlema ja nende üle juurdlema õpetada ja kasvatada. — Meile on aga nüüd iseäranis see huvitav, kuidas uute õperaamatute kokkuseadjad meie peale vaatavad ja missugust pilti nad meist kasvavale noorele soole pakuvad. Vanades tuntud Baranovi ja Gorelovi, Putsökovitschi jne. maadeteaduse õperaamatutes kirjeldati meid kui pool metsikut rahvast, kes koristamata suitsu-onnides elab ja aganast leiba sööb. Nüüd on küll lugu sellepoolest paranenud. Juba peetakse meid halvemalgi juhtumisel ikka nagu poolteist kultuura rahvaks. Siiski õiget aimu ei näi meist kõigil uute maadeteaduse õperaamatute kokkuseadjal veel mitte olevat. — Nende ridade kirjutaja on kuus uuemat ja paremat Venemaa geografia õperaamatut läbi vaadanud. Jutustan alamaal sellest, mis need raamatud eestlaste kohta kirjutavad, et lugejad ise võiksid otsustada, kui heasti ehk halvasti meid Vene seltskonnale tutvustatakse.

Kõige pealt võtame E. Leshaffi „Краткий курсъ географіи Россіи.“ (Lühikene Venemaa geografia kursus), hind 1.30 kop., 263 lhk., 8-as parandatud ja täiendatud trükk, ilmus 1912. aastal Peterburis. — Praegusel ajal peetakse seda kõige täielisemaks ja teaduslisemaks Venemaa geografia õperaamatuks. Sisu seletuseks toob raamat hulga kordaläinud päevapiltlisi ülesvõtteid, peaaesjalikult Venemaa rahvastest. — Läänemere maade (kirjutab „Балтійскій край“) kirjeldusele pühendab autor üle 5 lehekülje, peale selle veel kaks pilti. Teadusemehelise täsedusega käsitab ta Läänemeremaade looduslisi ja kultuur-majanduslisi olusid. Põllu-kultuura ja karjakasvatuse poolest olla see maa Sise-Venemaast kaugel ees. Kõrgel järjel olla ka metsaasjandus, vabrikutööstus ja kaubandus. — Võrdlemisi kaunis täieline — üle 2½ lehekülje — on ka Läänemeremaade etnografiline kirjeldus. — Selle kirjelduse algul, millest iseloomulisemad kohad sõnalises ümberpanekus jutumärkide vahel toon, toonitab Leshaff, et Läänemeremaid ikka harilikult Saksa maakonnaks loetakse, kuid see ei ole sugugi õige. 1897 a. rahvalugemise järele oli siin 2,4 miljoni elanikku, selles arvus sakslasi ainult 137 tuhat. Pea rahvamasse olivad eestlased ja lätlased. Nii võime seda maad suurema õigusega Eesti-Lätimaaks nimetada.“ Hea geografilise seisukoha peale vaatamata elada siin rahvast väga sõredalt. — Järgneb lühikene ajalooline ülevaade. „Ajalo algul leiame siin mitmeid Soomesugu rahvaid : eestlasi, liivlasi ja kurelasi. Nende kultuuriline tasapind oli madal : nad toitsivad endid jahipidamisega ja elasivad looma nahast telkides. Selle järele otsustades, et eestlased veel praegugi mitmesuguste põllutöö riistade ja mõnede koduloomade nimetuseks laenusõnu tarvitavad, võib arvata, et nad põllutöö kultuura oma naabrite venelaste või leedulaste käest on omandanud.“ Edasi räägitakse võitlustest Soomesugu rahvaste ja nende naabrite slaavlaste ja lätlaste vahel, sakslaste siiatulekust, linnade asutamisest, pärisorjusest ja maadlemisest naabri riikide vahel Läänemere kallaste pärast jne. Stefanus Bathorius ja Karl XI. kergitanud talurahva rasket orjaket, viimane võtnud mõisnikkude käest ülekohtu teel omandatud maad ära. — „Vene valitsuse ajal saavad mõisnikud kõik oma endised õigused ja maad tagasi. Alles sada aastat peale selle (Vene valitsuse) alla saamist, Aleksander I. ajal, saavad talupojad pärisorjusest vabastatud, kuid ilma maata, mis mõisnikkude kätte jäi. Sellepärast on talupoegade seisukoht küllalt kurb. Suurem osa talupoegi on sunnitud mõisnikkude käest maad võrdlemisi kõrge hinna eest rentima ehk ostma. Kaugelt üle poole tervest maast on veel praegugi mõisnikkude käes, Eestimaal aga peaaegu veel kõik maa.“ — Rüütlimõisate keskmine suurus olla 3500 tiinu ja nad minna ikka ilma jagamata vanema poja kätte. Oma vanad eesõigused ja korralduse olla mõisnikud puutumata alal hoidnud ja mängida veel praegugi maa omavalitsuses suurt rolli ; nende käes olla ka kohtu ja politsei ametid. Kuuesaja aastane Saksa rüütli valitsus ei olla orjastatud lätlaste ja eestlaste kõlblise iseolemise ja majapidamise peale mitte mõjuta jäänud. Alles poolesaja aasta eest olla Vene valitsus talupoegade

elujärge seaduseandlisel teel parandama hakanud. Sellest ajast peale olla ka talurahva haridusline ja majandusline tasapind, rahvuse tunne, omajõuu ja kulturavõimu tunne suuresti tõusnud, mis enam kultuuralisema Läti rahva seas rohkem silma paista. Edasi kirjeldatakse, üle 1/2 lehekülje, lätlaste praegust majanduslist ja kultuuralist olukorda, mis kõik tõeliste oludega kokku sünnib. Muu seas kiidetakse, et Läti küla-kooliõpetaja rahva seas suures lugupidamises seista, et Läti keeles palju raamatuid, ajakirju ja ajalehti ilmuda, et lätlastel palju mitmesuguseid selt-sisid, ühisusi ja klubisid olla, et Lutheruse usk lätlaste ja teiste maa pärisrahvaste (vististi eestlaste, minu märkus) seas hariduse laialilagnemiseks palju olla mõjunud jne.

Eestlastest kirjutab autor — üheteistkümne reaga, — et nad, arvu poolest 900 tuhat, tüüpilised soomlased olla. Keele ja välimise kaju poolest — suurte põsenukkide ja laia ninaga — olla nad Soomemaa soomlastega ligidalt sugulased. Kultuuriliselt olla eestlased sugu madalamal, kui lätlased, mis sellest tulla, et Eestimaal talurahval oma maad peaaegu sugugi ei olla ja ta väga vaeselt elada. Töösavuses ja hariduse vastuvõtlikkuses ei jääda eestlased lätlastest mitte maha. Karakteri poolest olla eestlased enam heasüdamlisemad, otsekohesemad ja vast ka sugu nukramad, kui lätlased. Mõnel pool elada eestlased veel nüüdki suitsutubades. Suurem hulk eestlastest olla moonamehed ehk töölised vabrikutes ja linnades. — Ka pilt, mis Eesti meeste- ja naisterahvast vanas rahvariides Keiserliku Akadeemia Etnografilise muuseumi ülesvõtte järele kujutab, on vististi minevase aastasaja algupoolelt pärit, kuna lätlasi kujutav pilt praegusesse aega kuulub. — Kahju, et muidu nii tubli ja asjalik Leshaft eestlaste tundmaõppimiseks vananenud hallikaid on tarvitanud. Lätlaste üle on tal aga uuemad ja tõelisemad hallikad käepärast olnud.

Pea samasugust pilti annab meist ka P. Dvornikovi ja S. Sokolovi „География Россійскоѣ Имперіи“ („Vene Keisririigi geografia“), hind 1 rbl. 20 kop.. VII+302 lhk., Moskvas 1912 aastal esimeses trükis ilmunud. — Selles teoses on etnografilised ja ajaloolised ülevaated lühemad kui Leshafti õperaamatus. Eestlaste üle avaldab Dvornikovi ja Sokolovi õperaamat peaaegu samu mõtteid kui eelminegi. Nähtavasti on hallikad ühed samad olnud. Täheandan siin ainult need mõtted üles, millega autorid Leshaftist lahku lähevad, või teda täiendavad. — Eestlane olla karakteri poolest tusane, nukker ja usaldamata, nii kui lätlanegi ja armastada muste ja tumedavärvilisi riideid. Eestlased armastada üksikute perede, enam aga väikeste külakeste viisi — 2 kuni 5 peret koos — elada. Tulla veel savipõrandaga suitsu-tubasidki ette. Õpetajateks Läti- ja Eesti koguduste peale määratavat ikka sakslased. — Ajalooline ülevaade ei paku ka mitte niisugust ümargust pilti, kui eelmises raamatus. Läänemeremaade rahvaste piltisid kõne all olevas raamatus ei ole — on ainult üks Riia linna pilt Dütina jõega.

Nende samade autorite sulest on ka lühendatud geografia õperaamat „Краткій курсъ географіи Россійской Имперіи“, hind 90 kop. VI+239 lhk., Moskvast 1912 a. ilmunud. — Eestlastest on selles lühendatud väljaandes ainult mõnerealine kaunis kahvatu kirjeldus. Selle eest on siin aga üks kenasti väljatulnud päevapiltlik ülesvõte „Eesti naisterahvad rukist lõikamas“.

Niisamuti mõnerealise kirjelduse eestlaste ja lätlaste üle toob K. M. Kurdovi „Географія Россійской Имперіи“ („Vene Keisririigi geografia“), hind 1 rbl. 10 kop., 218+44 lhk., mille 5-es parandatud trükk Moskvast 1913 a. ilmus. — Selles raamatus leidub hästi kenasti väljatulnud ülesvõte: Eesti mees ja naine rahvariides, vististi möödaläinud aasta saja lõrupoolelt pärit.

Enam tõelisema pildi, kui eelmised, pakub meist A. Spiridonovi „Учебникъ географіи Россіи“ (Venemaa geografia õperaamat“) hind 75 kop., 224 lhk., mille 6-es parandatud ja täiendatud trükk 1912 a. Peterburis ilmus. — Eestlastest kirjutab Spiridonov, et nad Eesti- ja põhjapoolses Курга- kubermangu osas elada. (Silmanähtavalt trüki-viga, mis aga raamatus kuskilgi parandatud ei ole.) — Välimise kuhu poolest olla eestlased väga soomlaste (hämelaste) sarnased, niisama laiade õladega ja tugevad, valkjate juuste ja sinisilmadega. Aastasadasid on siin võitlus naabrirahvastega väldanud. Eestlased olla aga kangekaelselt, visalt ja kõige jõuga oma vabaduse alal hoidnud, kuni viimati sakslased nad oma alla heitnud ja orjaks teinud. Sellest ajast peale ilmuda eestlase iseloomus mõned uued jooned, nagu usaldamatus võraste vastu, umbusklikkus, salalik meel, vaitolek ja vihakandmine. Siiski olla eestlased väga töökad, kindlad sõna pidama, energilised, osavad ja julged, suured laulu ja muusika armastajad ja pea kõik kirjaoskajad. Oma püsivuse ja tööarmastuse tõttu elada eestlased jõukalt. Põllutöös olla neil mitmesugused uuendused tarvitusel, nagu mitme põllu süsteem, põlluheina kasvatamine, kunst-põllurammutamise jne. Üheks Läänemeremaade iseäralduseks tulla mitmesuguste seltside ja ühisuste rohkust pidada. Silmapaistvamad olla laulu-seltsid, kes aegajalt Tartus, Tallinnas ja mujal laulupidusid toime panevad. — Läänemeremaade rahvaste pilta selles raamatus ei ole — on mõned linnade pildid.

Koguni ootamata pildi, vähemalt meile endile, pakub meist uus Moskvast 1912 a. ilmunud kuue autori: M. Speranskaja, E. Orlova, A. Skobejeva, S. Mendelejeva, P. Ordõnskij ja P. Terehovi „Географія Россіи“. (Venemaa geografia“), hind 1 rbl., 285 lhk. ja hulga (210) piltidega. — Selle õperaamatu iseäraldus seisab selles, et ta üksikute maakohtade kirjeldusel pearõhku just rahvaste ja nende kultuur-majanduslise ja tööstuslise elu-olu peale paneb. Ajaloolisi ülevaateid see raamat ei too. — Läänemeremaade kirjeldusel räägitakse muu seas, et Eestimaal mõisnikkude käes veel 74 %/o tervest maast olla. Väike osa talupoegi olla jõudnud pärislooma omanikkudeks saada, kuna suurem enamus ilma maata rahvast olla, kas rentnikud, moonamehed, ehk töölised raudteel, vabrikutes või metsades. Sagedad

olla siit ka väljarändamised Sise-Venemaale, Kaukasiasse või Siberisse, kus eestlasi ja lätlasi tervete külade kaupa elada. Viimastel aastatel olla ka Amerikasse väljarändamine kasvanud. — Eestlased olla kaunis pika kasvuga, suuremalt jaolt sini-silma ja valkja-juukselised. Noorematel olla värskem näokarv, põsenukkide poolest ei paista nad mitte rohkem silma, kui paljud suur-venelasedki. Vanemate, nimelt kõhnamate inimeste juures paista juba Soome tüüp suu suuremate põsenukkide ja enam aukuvajunud silmadega rohkem silma. Siiski ei võida Venemaal eestlast venelaste hulgast mitte ära tunda, sest ka viimaste hulgas olla väga palju Soomesugu tüüpilisi näojooni. — Eestlased pidada oma rahvust väga kalliks. Nad olla tagasihoidlik, viisakas, heasüdamine, väga tööarmastaja ja sitke rahvas. Eestlane elada väga kokkuhoidlikult ja teha sagedaeti ööd läbi tööd, et raha koguda ja omale lapikest maad päriks osta. Mees, kellel 14—15 tiinu maad, loetavat jõukaks. — Eestlased elada enamasti üksikute perede ehk väikeste külade viisi koos. Majad olla puhtad ja korralikud, enamasti pilpa ehk sindli, kehvematel ka õlest katusega, laudadega vooderdatud ja tihti ka värvitud. Maja ümber olla rohu- ja juurevilja aed ja muud nägusad kõrvalhooned. Jõukamate elumajades olla mitu tuba linnamoodi sisseseatud mööblite, tüll-kardinate ja lilledega. Eestlased käia linna moodi aga lihtsalt ja maitserikkalt riides. Riide haldust ei olla nende juures mitte näha. Pühapäeviti kanda mehed targeldatud kraesid, paljud nelud ja noorikud kübaraid. Vanu rahvuslisi riideid olla väga harva näha ja sedagi ainult suurtel pidukordadel. Eestlaste toit olla mitmekesisem kui venelastel, kuid liha süüa eestlased ka harva. — Rentnikkudel olla majad, sisseseade ja riided kehvemad, mõnedel koguni vaesed ja viletsad. Eestimaa ei olla mitte rikas, kuid kultuuriline maa, just kui osake Öhtu-Europast. Siinsed elanikud olla enam haritud kui Vene talupojad; kirjaoskamine olevat siin kõrgemal järjel, kui teistes kubermangudes. — Peale kolmeaastase sundusliku ja maksuta algkooli käia paljud lapsed kõrgemates rahva- ja keskkoolides. Mitmed ei leppida veel sellegi haridusega, vaid astuda kõrgematesse õpeasutustesse. Koolivaheaegadel elada õppiv noorsugu külas ja teha ühes omastega talutööd. Igal pool võidavat näha, kuidas gümnaasiumi mütsiga noored mehed heina niidavad või riisuvad.

Paljudes küldes olla rahvamajad (народные дома). Siin käia koos põllumeeste-, laenu ja hoiu-, tuletõrjujate-, laulu- ja mitmed muud seltsid ja ühisused, mida siin maal palju olla. Pühapäeviti käia rahvamajas noorsugu tantsimas, näitemängusid mängimas ja kontsertisid andmas. — Santisid olla siin maal vähe, sest vaeste eest hoolitseda kogukond. — Eestlased olla Lutheri usulised; õpetajad, kellel kõrgem haridus peab olema, saavad mõisniku-patronadi poolt valitud jne. — Eestlased armastada väga oma keelt, oma ühetoonilisi laulusid ja oma muinaslugusid (legendaid). Eesti keeles ilmuda palju ajalehti ja raamatuid.

Päevapiltlisi ülevõtteid eestlaste maalt on selles raamatus viis: üks kujutab kõrget merekallast ühes taluga kusagil Virurannal;

teine pilt — heina vedu mõisa kahehobuse vankriga — koorma otsas on kaks meesterahvast, kuna neli naisterahvast heinu kätte annavad, — pilt on meie praegusest ajast pärit; kolmas pilt kujutab jõukat talukohta; neljas pilt — Eesti seltskonda viimasel Tallinna laulupidu rongikäigul; viies pilt on Tallinna südalinnast pärit. — Nagu näha, on viimase raamatu autorid ise koha peal eestlasi tundma õppinud ja päevapiltliisi ülevõtteid teinud. Eksitustest ja vildakute teadete toomisest pole aga ka nemadki mitte puhtad. Kuid igatahes oleme neile autoritele ajakohase esitlemise eest Vene seltskonnale väga tänulikud.

Olgu veel tähendatud, et peale ülemal nimetatud õperaamatute, ka laiemale alusel kokku seatud maadeteaduslikes töodes, nagu Kruberi, Grigorjevi j. t. kogutöös „Очерки географии России“, hind 2 rbl., ja Saksa õpetlase A. Hettneri „Россія. Культурно-политическая географія“, A. Bestschinskij ümberpanekus, hind 2 rbl., lühikesi teateid eestlaste üle leidub. Esimeses raamatus on uuemad, teises aga vananenud teated, — nii näit. olla eestlasi kõigest 65 tuhat (Hettneri järele) jne. Muu seas tähendab Hettner, et läänepoolsed Soomesugu rahvad, nii ka eestlased, milgi tingimisel kollast tõugu ei olla, neil olla palju sarnadust germanlaste ja venelastega.

J. Kents.

Sananlaskututkimuksia I. Laki, oikeus ja oikeudenkäynti suomalaisissa sananlaskuissa. Kirjoittanut A. A. Koskenjaakko. Helsingis 1913. 156 lk.

Agaralt on soomlased vanasõnu korjanud. Ju 1702 ilmusid Turus Florinuse poolt „Sanalaskut“ ja hiljemini, nimelt uuel ajal mõnda suuremat ja vähemat vanasõnade kogu. Küll ilmus Eesti vanasõnu mitmes grammatikas, näituseks Gutzleffi omas 525, aga iseseisvana raamatuna eestlaste jaoks andis V. Stein alles 1875 väikese korjanduse vanasõnu välja nime all „Ükskubuvanusunu.“ Steini korjandus on meile tänini peaaegu ainsaks jäänud. Enam osavõtlikkust näitasid muulased vanasõnadele. Tuletagem näituseks Wiedemanni raamatut „Aus dem inneren und äusseren Lebender Esten“ meele. Teist korda võtab Soome õpetlane Dr. Koskenjaakko vanasõnad harutamisele. Esimese korra käsitas ta kõiki koera kohta käivaid vanasõnu. Nüüd ülemal nimetatud raamatus — oma väitekirjas — harutab Dr. Koskenjaakko seadust, kohut ja kohtupidamist riivavaid Soome, Eesti ja muude rahvastegi vanasõnu. Aluseks paneb uurija küll Soome vanasõnad, kuid Soome vanasõnade kõrval harutab ta niisama hoolsalt Eesti vanasõnugi. Küll ei ole ta senini trükitud Eesti raamatute materjali tarvitanud, see nähakse tal tundmata olevat, kuid selle puuduse kaalub kaugelt üles käsikirjaliste korjanduste tarvitamine ja neist käsikirjadest on ta igapidi leidnud kõik, mida trükitud Eesti tooded talle oleksid võinud pakkuda.

Kui noorel uurijal ka trükitud Eesti allikad silmapaari vahele jäänud, on ta seda hoolsamini muude rahvaste toodeid tähele pannud, nii kaugelt kui see tal keele oskamise poolest võimalik. Näituseks meie naabrite nende oma keeles ilmunud allikad puuduvad. Selle eest on uurija mesilase usinusega kultuura rahvaste keeles kirjutatud toodeid kokku otsinud ja nende sisu tarvitanud. See hoolas allikate kokkukogumine ja saadud ainete hindamine teeb Dr. Koskenjaakko teose nagu verstapostiks vanasõnade uurimise alal.

Oma harutusi rajab uurija kolme küsimise peale: 1) kas vanasõna Soomest pärit ehk võõrastelt laenatud; 2) missuguselt historialiselt ehk psühholoogiselt põhjalt see tekkinud ja 3) missugust otsust võime nende vanasõnade najal Soome seaduste ja kohtute kohta teha? Uurija tähendab kohe eesotsas, et kui sama vanasõna peale Soome lähemate sugulaste muilgi rahvail kaugemal tuttav, seda tingimata laenuks tuleb tunnistada. Otsusele jõudmiseks otsib uurija iga Soome vanasõna jaoks vastandit muilt rahvailt. Alles kui sama sisuga vanasõna muil puudub, võib uurija vanasõna Soome omaks tunnistada. Raskem on määrata, kust vanasõna tulnud; tihti ei võigi seda küsimust vastata.

Soomlaste kõrval on kõigerohkem eestlased oma vanasõnu üles kirjutanud, aga vähe trükkida lasknud. Uurija jagab käsitavad ained nelja jakku. Kõige pealt harutab ta Soomes esinevaid vanasõnu võõramaa vastanditega, siis aga Soomes, Eestis ja võõral maal ühiseid vanasõnu. Kolmas osa moodustub Soomele ja Eestile ühisist ainetest. Viimseks jääb ainult Soomes esinev vana rahva tarkuse sõna.

Kui ka uurija töö hoolsalt teinud, tahan siiski paar väikest märkust töö kohta teha. On tähendamata, et „kodust varast ei või vahtida“ Eestiski esineb. Niisama kosmopoliitiline vanasõna: Kes valetab, see varastab. Ehk niisama jälle vanasõna, mis külalist esimesel päeval külaliseks, teisel päeval ju ükskõikseks ja kolmandal raskuseks nimetab.

Rahvavaheline vanasõna: Kinkija on surnud, laenaja elab! on Eestiski tuttav. Kui ka uurija mitme rahva sarnaseid vanasõnu üles loeb ilma Eesti sellekohaseid vanasõnu nimetamata, on võimalik, et ta kõigi rahvaste samu sõnu tsiteerida ei tahtnudki, vaid ainult mõned näituseks üles panna. Sarnasel korral ei tohiks need vanasõnad ometi „Soome, võõramaa vanasõnade“ all seista, vaid peaksid „Soome, Eesti, võõramaa vanasõnade“ jaoskonnas esinema. — Väiksest vargast tunneb Koskenjaakko ainult ühe teisendi Võrumaalt: „Väikene varas pandas vangi, suur tõstetas tõlda.“ Sest leidub rohkem teisendid, näituseks: „Väiksed vargad võlla, suured tõlda“ jne. Vanast sõnast: „Kel vägi, sel võimus“ loeb autor enam kui lehekülje eestikeelseid teisendid üles. Viimse vanasõnade rühma hulgas leiab uurija ainult ühe Venest tulnud vanasõna: Üks patt vargal, üheksa tagaajajal. Kuna „Meie vanahõbe“ seda vanasõna ainult oleviku moraalselt seisukohalt käsitab, seletab uurija vanasõna tekkimist. Tähendatud vanasõna käib varguse puhul asjata kahtlustuste peale. Asjata kahtlustaja teeb teistele kahtlus-

tamisega rohkem pattu kui varas vargusega. Ülepea püüab uurija enamasti iga vanasõna tekkimist ära seletada ja seda tuleb talle iseäraliseks teenuseks arvata.

Mõnel Soome vanasõnal leiduvad vastavad teisendid Eestiski, ehk küll uurija seda ei nimeta. Näituseks tunneme Eestis sarnaseid vanasõnu: Varas varastab varga takka ja Varastatud leib on viha. Niisama: Lubamine hea mees ja Ega lubamine vaeseks tee.

Ülepea teenib noor doktor oma uurimisega meie täit lugupidamist. Jääme ta huvitava töö jätku igatsusega ootama.

M. J. Eisen.

Franz Grillparzeri dramatiline muinasjutt „Unenägu — Elu“ Anna Haava tõlkes.

Franz Grillparzeri dramatiline muinasjutt „Unenägu — Elu“ ilmus eestikeelses tõlkes nagu ootamata, sest Shakespeare, Ashülöse ja Schilleri järele oleksime samasuguste vaimukangelaste teoste eestistamist tohtinud oodata. Ehk Grillparzer oma paremates dramatilistes teostes küll Schilleri jälgedes püüab käia, ei ole ta eelkäivate klassiliste dramakirjanikkude mõjuvõimu ja tähtsust ometi suutnud omandada. Üks väikene Saksa kirjanduse-õperaamat (Dr. Karl Heilmann: Geschichte der deutschen Nationalliteratur, Breslau) tähendab Grillparzeri kohta, et töödeväärtusline lugupidamine temale alles pärast surma osaks olla saanud. Kui meele tuletame, et Grillparzer 1872. aastal suri, oma paremad tööd aga aastat 50 varemini kirjutas („Unenägu — Elu“ aastal 1833), siis tohiksime järeldada, et Grillparzeri töödele nii hilja osaks saanud lugupidamine kahest võimulusest ühte tõendab: 1) et Grillparzer omast ajast ette oli jõudnud, nii et alles järeltulev rahvapölv tema töösid tähtsuse- ja väärtusekohaselt hinnata võis, 2) et Grillparzer täiesti omaaja vaimulaps ja silmapaistev kirjanik oli, kelle hiline surm ajutiselt tema isiku ja tema tööde peale meeletuletuslist tähelepanemist juhtis. Vististi kaldub enamjagu arvamisi selle poole, et Grillparzer omaaja vaimulaps oli ja et vanale 81 aastasele kirjanikule osaks saanud järelehüüded ja meeletuletused tema töösid kirjanduse-tundjate ja kirjanduse-armastajate silmas tähtsamaks ei ole teinud, kui nad ennegi olivad. Franz Grillparzer oli Austria kirjanik, ja osalt sellepärast on ta Saksamaal ja Saksamaa koolikirjanduse kaudu ka meil vähem tuntud. Saksamaa koolikirjanikud ja kirjastajad ei tee Austria kirjanikkudega palju tegemist, kui viimased Suursaksa isamaalsusele ja vaimule rohkesti viirukit ei suitseta. Grillparzeri kohta tõendab seda laialt-tuttav kirjanduse-õperaamat: Dr. H. Kluge, Geschichte der deutschen Nationalliteratur, kui ka Leipzigi kirjastaja Ph. Reclami „Universal-Bibliothek,“ kus esimesed nelituhat nummert ühtegi Grillparzeri tööd ei sisalda.

Franz Grillparzer ei ole küll esimese numbri suurus kirjanduse-ajaloos, aga selle peale vaatamata on tema parema drama eestistamine

tänuväärt lisandus meie kehvapoolsele näitekirjandusele. Vaatame lähemalt, kuda meie kirjanikul tõlketöö korda läinud.

Anna Haava tõlget saksakeelse alguskirjaga võrreldes leiame, et kirjanik hoolega on püüdnud tõlget algustekstile lähendada. See ei ole aga mitmel kohal, mõnesuguste põhjuste pärast, hästi korda läinud. Kuna „Orleani neitsi“ eestikeelne tõlge alguskeelele hästi läheneb, kohati sõnasõnaliseks tõlkeks muutub, — ei või seda „Unenägu — Elu“ tõlkest mitte ütelda. Takistajaks oli, esiteks, värsimõõt. Neljaastmeliste trochäuseridadega on raske alguskeelele igakord truuks jääda, kuigi trochäused Eesti keelele muidu loomulisemad on, kui jambused (viimased „Orleani neitsi“ tõlkes). Teiseks, takistas osalt riimide tarvitamine ja nende võimalik alguskeelele liginemist. Riimide asjus ei oleks tarvitsenud nii sagedasti seal ridadelõppusid sunnitud kokkukõlasse viia, kus alguskeeles riimid leiduvad, vaid neil kohtadel, kus see tõlkijale loomuliselt võimalik oleks olnud. Grillparzer on kohati riimi tarvitanud; ta on paiguti kolm ja enam rida riiminud, nii kuda ettetulevad sõnad ja nende kokkukõla seda lubas. Anna Haava on sarnast riimimise-vabadust ka osalt tarvitanud. Et värsimõõt ja (kuigi vabalt tarvitatud) riim oma viisil tõlkimist raskendasid, siis ei olnud tõlkijal kerge alguskeelele täiesti truuks jääda. Tõlkija on asja veel kergemaks teinud ja ridade arvu mitmes üksikosas (või üksik-kõnes) oma heaksarvamise järele suurendanud. Nii on näit., Rustani kõne, lehek. 8 ja 9, alguskeele 32 rea asemel 37 reaga tõlgitud. Neid kohte on tõlkes palju, kus viie rea asemele kuus, kümne asemele kaksteistkümmend jne. on tekkinud. Kohati oleks vast tõlke üksikosade ridade arvu vähendamine parem kui suurendamine olnud, sest võimalikult vähe sõnu, aga mõtteliselt mõjuv ja sisukas väljaütlemise viis oleks tõlke igatahes paremaks teinud. Tõlke esimesel leheküljel on meil selleks hea näitus. Seal on alguskeele 11 rida viieks reaks järgmiselt kokku võetud:

Suudaksin ma kuri olla,
Viivitada andeks andmast,
Eksijale ette heita,
Trotslik olla, nagu tema,
Oh, ma tean, ta oleks taltsam...

See kokkuvõte on mõtte kui ka kõla poolest ilusam, kui alguskeele 11-realine kujutus. Kahjuks ei tule tõlkes sarnaseid lühendusi rohkem ette, kuigi nad mõnikord üsna soovlikud oleksid. Tõlkes on aga ka muidu ilusaid, keelemõnu kui ka ridade arvu poolest alguskeelele lähenevaid kohte leida. Näit. kuninga kõne lehek. 37:

Sina viskasid, ei trehvand,
Tema siis — ja madu maas!
Viimsel meeltekadumisel
Nägin seda veel kui unes.
Sina siin, ja tema säääl,
Kahvatu ta näis ja väiksem,
Vist et sihtides ta küürus, jne

Neljaastmeliste trochäuse-ridadega seotud kõne raskendab tõlke liginemist alguskeelele; siiski — hingelise huvi ja välimise osavuse mõjul võiks mõnestki raskusest jagu saada. Ja kuigi keeleliselt vahet oleks — hingeliselt kaasatundja tõlkija teeb oma töö vaimliselt siiski elavaks. Anna Haava tõlkes on kõlavaid, häid kohte, mis kirjaniku tõlkimise-osa- vusest, tema salmikute tehnikast tunnistust annavad, aga tõsist vaimlist lõbu ei anna tõlke salmikute lugemine, vähemalt minule, igakord ja igal kohal mitte. See on küll isiklik arvamine, mis subjektiivlise maitse mõjul tekkinud, aga oma põhjus tohiks sellel arvamisel olla. Näib, nagu ei oleks luuletaja, kes teatavasti lüüriline kirjanik on, mitte suutnud oma vaimujõudu, oma tundmuse, pikema draama tõlkimisel niivõrt pingul hoida, et rohkem elavakstegevat vaimu tema tõlkesse oleks imbunud. (Vastu- prooviks võiksime Heine „Kevlaari Jumalaema“ võtta, mille Anna Haava sügava kaasatundmisega otse eeskujuliselt on eestistanud). Sõnade otsi- mine ja nende asetamine seotud kõnesse on tuntavaks kütteks tundelu- letajale ja rusbub teda tihti loovalt kõrguselt käsitöötaja pinnale alla . . . Viimasel juhtumisel muutub A. Haava tõlkekeel ja kõneviis labaseks, kohati maotuks. Toon mõned näitused. Lehek. 3 (Mirza kõneleb):

Õõ ju käes (loe kä-es). Teised kütid
 Ümbert siit (?) kõik tagasi;
 Usu mind, mul kõik nad tuntud,
 Kes sääil laantes käivad jahil,
 Eks ma neid ju igapäe' (loe igapä-e==igapäeval)
 Loe (=lo-e), kuna viimast ootan?

Lehek. 17. (Zanga kõneleb):

See oll' lõuna a'al, kui kütid
 Harjund kombel kokku tulid, jne.
 Teiste seas ka oli Ormin,
 Si'uke hellik, upsak poiss!
 Lehkab just kui lillepood,
 Või kui mõni rohukauplus
 Salvidest ja pumatitest.

Lehek. 28 (Zanga kõneleb):

Ihu iks ka nõuab oma, jne.
 Teeme enne väikse pidu,
 Purjutame nagu mehed (Alguskeeles: Eins getafelt,
 eins gezecht)!

Edasi sealsamas:

Ja ka kohe ai! ning ah!
 Pole paha ühti — jah!

Lehek. 41 (Rustan kõneleb):

Pelets! Kurat! Põrguline!
 Ära hirva oma lõusta! (Mis on lõusta?)

Labasel, Tartu-Võru murdega segatud keelel kõneleb, näit., Zanga kolmanda vaatuse algel (lk. 45) ja teistel kohtadel (lk. 55, 93, 95).

Mõnuta, labasuse poole kalduvaid salmikuid tuleb rohkem naljasi-
sulistes kõnedes ette, nii et nali kohati nagu võllanaljaks kipub minema,
kuna naljatoon alguskeeles ikkagi mõõdukuse piiridesse jääb. Zanga kõ-
ned, nendes kohati ettetuleva humoristilise naljatooniga, on tõlkijale osalt
komistuskivideks muutunud. Kurblik-tõetoonilised kohad on Haava tõlkes
igatahes paremini õnnestanud ja Grillparzeri vaimule omasemalt eestistatud.

Tõlke sõnastiku kohta arvan tarvilikuks mõned märkused teha.

Haava on hea kogundt uusi sõnu loonud, mis oma lühelduse ja kõ-
lavuse poolest väärt oleksivad, et nad üleüldisele tarvitusele võetaks.
Niisugused on ur-lõpuga sõnad: piilur (lk. 56), kohtur (lk. 76)
sõdur (lk. 98), vaenur (lk. 79, 90, 97), vahest ka sõnad: hellik
(lk. 17), seemend (lk. 32), häälid, häälid (lk. 83, 88) ja paar-
kolm muud sõna. Kahtluseväärilised, osalt mittekohased oleksid sõnad:
julmus (lk. 76), võivas (lk. 99), võivab (lk. 38), pääs (=
pääsemine, lk. 97), (sellest) saat (= saadik, lk. 100), igaveks (lk.
104; vist trükiviga, sõna igaveseks asem.), põrgukootus (lk.
86), sääe (sääde, sepitsus? lk. 83), kaljupao (kaljupagu? lk. 40),
uude (lk. 34), jne. Arusaamata on sõnad joht (lehek. 31, 46, 58, 93)
ja tana lk. 27, 74, 87). Esimene sõna on vist Tartu-Võru murdest võe-
tud, teine — trükiveana tema asetäitjaks juhtunud.¹⁾ Punter (lk. 38)
tähendab vist sedasama, mis pundar.

Anna Haava sõnastik on lühendatud sõnade poolest rikas. Sõnade
lühendamisel on Haava, vist Tartu-Võru kõnemurrakute mõjul, Kreutz-
waldi eeskujuks võtnud. Sõnade lühenduse asjus peaks Eesti luuletajatel
need ajad, „kus vägi meilt Pramburi läks“, ammugi seljataga, kuigi mitte
unustuse hõlma langenud olema. Võimalikult vähe lühendada! see olgu
meie luuletajatel sihiks ja seaduseks. Keele kõlavus ja kerge voolavus
kaotavad sõna lühendustel palju: elava luulekeele asemele tungib kändline
proosakeel. Selles punktis on Anna Haava tõlkel puudusi. Toon mõned
sõnalühendused näituseks: oll' (tuleb mitmel korral ette); om'ti (lk. 16)
eeskuj' (lk. 36); kats' (lk. 46); tornelt (= tornidelt, lk. 50);
mäede (lk. 2); toades (lk. 78); tull' (= tuli, lk. 56); ol'vat
(lk. 58); et kõik mu meel kõnd' liig kõrgel, keeldud teel, sellep'
eksin nüüd siin kõrbes (lk. 68); pimedä (= pimedasse, lk. 96); tell-
sid tänaks (täna, lk. 101); su'uga (sinuga? lk. 104); säänsed,
jne. Ettetoodud lühendustest võiks meeldiva kõlaga lühema sõna
sellep' pikema sõnakuju sellep'ärast asemele tarvitusele võtta, kui
asjatundjad ja kirjanikud sarnase lühendusega nõuus oleksid. Lühendatud
sõna kuning' (lk. 45) võiks ka väga hästi pikema sõna kuning'as ase-
mel tarvitusele tulla, nagu kadakas asemel kadak tarvitusel on.

Ettevaatust oleks vaja ka Tartu-Võru murdesõnade ja kõnekään-
dude tarvitamisel. Anna Haava on vististi, nagu mäletan, Tallinna ja

1) Kirjaniku suusõnalist seletust mööda olevat „tana“ naistesugu
asesõna nagu Saksa „sic“, Vene „она“. Toimetus.

Tartu murde piirjoone ligi üles kasvanud, ja sellep (= sellepärast) on temale mõlemad keelemurrakud oma jagu meeldivad, üksikud sõnad ja kõnekäänud aga meeldivamad kord ühe, kord teise murde piirkonnast. Tallinna keelekonnas üleskasvanud isikutele on Tartu-Võru murde sõnad ja kõnekäänud võõra maiguga, sellep kirjakeeles ka vähe soovivad. Parem oleks olnud, kui Haava omas tõlkes Tartu-Võru sõnadele vähem eesõigust oleks annud. Grillparzer on ilma naljasunnitavate murdesõnuta läbi saanud, — meie kirjakeel oleks samal kõrgusel võinud püsida. Sõnad, nagu: iks, too iks, sääne, kae, niida, kiik (= kõik), seinas ehelõhe (lk. 60) jne. alandavad keele aulust. On ju osalt moodiasjaks saanud (vähemalt oli see aastate eest moodiasi), alaväärtuslisi isikuid ja asju murrangukeeles kujutada ja naeruvääriliseks teha. Ärgu sündigu sellesarnast niisuguste tõsiste asjadega, nagu Grillparzeri drama on. Nalja naljaks pidades tohiksimet küll ütluste: Kuid mis tuleb, vaata, kae? (lk. 96) ka sõnadega kaks kord kae (= doppelt kae!) lõpetada, aga jätame selle nalja tegemata.

Anna Haava tõlkes muutuvad kaksiktäishäälikutega ühesilbilised sõnad tihti kahesilbilisteks, kui tarvis on salmimõotu silpide arvu poolest täieliseks, s. o. iga rida seitsme- ehk kaheksasilbiliseks teha. Sarnane ühesilbiliste sõnade väljavenitamine kahesilbilisteks on Eesti keele iseloomule vasta. See puudus on Eesti salmikutes üldine, ja ei tule sellep Haava arvele üksi kirjutada. Eelpool toodud näitustes olen mõned silpidevenitused sulgudesse võtnud.

Silpidevenitus võib ka kahe- ja mitmesilbilistes sõnades ette tulla, kui neis mõni kaksiktäishäälikuga silp kaheks venitatakse. Siin järgnevad mõned näitused: Pe—a n jôule, mis on mässul, Vastast otsima .. (lk. 19). Te—a d küll, kuis teed siin halvad. He—a d ööd siis (lk. 21). U—n e—n ä—o st terveks saad (lk. 22). Mä—e lt vaates seda nägin (lk. 25). Kõik muu ka—o b, meelest vaob (lk. 26). Pe—a n viimselt küsima, Mis su kaebdust tõe—n—d aks? (lk. 87). Isand, kas Teil tõe—est' teada (lk. 30), jne. Sõna tõe—est' oleks ilma lühendamata (tõe—esti) parem, sest lühendamata sõnaga kaotaksime kolm puudust korraga: sõnalühenduse, silbivenituse ja häälikute ühiskõla sõna lõpul ja järgneva sõna algul. (Viimast-tõugu puuduse kaotamiseks olevat A. Haava, nagu ta ise „Meie Aastasajas“ nr. 41 s. a. kirjutab, sõna juures asemel murdesõna manu tarvitanud, — järgnevat sõna sõlmin d silmas pidades. Noh, siis oleks pidanud ka mujal järjekindel olema!) Kirjateel on koguni raske, ütlustes (lk. 43): Siin ka rüükandja — nii! kolmandat sõna silpideks lahutada: rü—ü—kand—ja või rü—i—kand—ja. Olgu neist näitustest. Silpide venitustest salmikute ridade lõpul ma juttu ei teegi, sest ridade konstruktsiooni pärast on võimalik kaheksasilbilisi ridasid seitsmesilbilistena lugeda, kui kaksiktäishäälik lõpusilpide moodustaja on.

Sõnade õigest kirjutuse ja muutmise reeglite vastu leidub tõlkes mõnigi eksitus, aga jätau nad iseäraldi arvustamata: nähtavasti võib mõndagi neist eksimistest salmikute mõõdunõude ja trükivigade arvele panna ja sellega vabandada. Raamatu pealkirjas oleks teine sõna võinud väikese algtähega olla, nii siis „Unenägu-Elu“ asemel „Unenägu-elu.“

Lõppeks - tõlke ütlustiku (ütluste, lausete moodustamise) kohta paar tähendust. Anna Haava ütlustiku tähtsamaks tunnuseks on lüheldased, kokkuvõttelised (elüptilised) laused, milles mõte süiski selgelt ja mõjukalt avaldub. Samast iseloomu avaldab ka Grillparzeri keel draamas „Unenägu-Elu.“ Sellep on A. Haava Grillparzeri draama tõlkijaks õieti kohane isik, kuigi tema lüüriline iselaad, nagu eelpool tähendatud, tõlketööd on raskendanud. Ütluste lüheldus ja kokkusurutud kõneviis on harvadel kordadel mõttesegastele lauseühendustele viinud. Näit. lehek. 2:

Alla tõtab säält üks mees,
Jahisaak tal seljas koormaks
On see tema?

Et esimesed kaks ütlust üheväärilised pealaused on, siis tuleks arvata, et küsimine (kolmas ütlus) selle kohta käib, kas jahisaak nimelt selle mehe oma on, kes samase saagiga mä en õlvalt (tõlkes mä e n õlvult) alla tõttab. Alguskeeles käib küsimine ainult mehe kohta: kas see tulija nimelt Rustan ise on? — Lehek. 3:

Teised kütid
Ümbert siit kõik tagasi.

Mitte siit ümbruskonnast ei ole kõik kütid kuhugi tagasi, eemal läinud, vaid ümberpöördukt: siit-ringkonna kütid on eemalt mägedelt kõik koju tagasi tulnud. — Lehek. 96:

Pole (nad) langenute vaimud,
Sõjamehed, londid käes,
Püüdvad sind!

Esimese ja teise ütluse vahel puudub sidesõna v a i d, mille asemele ka vahemärgi (:) võiks paigutada. Niisama puudub sidesõna v a i d järgmises lauseühenduses (lk. 81) viimase sõna ees:

Teadis, keda usaldas:
Mitte juhmi argust, jõudu!

Nagu algul tähendatud, on Grillparzeri draama „Unenägu-Elu“ eestistamine tänuväärne töö ja kaunis lisandus meie näitekirjandusele. Kuigi Anna Haava tõlge kõige parem ei ole, — heade tõlgete liiki tuleb ta igatahes arvata.

M. Okas.

Bibliografia.

Eesti ajakirjandus.

(28. juulist 10. septembrini 1913).

Keel.

Eesti keele kaitseks. Pet. Teat. 96. — Emakeele solkimine. Meie Elu 90. — M. J., Ka keele kaitseks. Pet. Teat. 100. — P—., Veel „Peterburi Eesti keele“ asjus. Pet. Teat. 104. — Joh. Aavik, Väiksed keelelised märkused. XXXIII. Post. 185. — Joh. Aavik, Ühe sõna muutmise küsimus. Kas „tooded“ või „tooted“? Päeval. 204. — Rudkas, Kudas Surakas marseljeset laulis. Alutaguse murrakus. Külaline 33.

Kirjandus.

H. W., Punane tuba. Meie Aastasada 60. — H. W., Rahva laulukoorid. Seals. 61. — H., Mõnda Peter Rubel'i lendlehekese „Meie nooresoo vaimlisest murrangust“ kohta. Seals. 76. — —s, Vare, Jakob Liivi neljavaatusline kurbmäng. Seals. 93. — Richard Ungewitter, Katmatus. Tõlkinud H. Pöögelmann. Tal. Teat. 172. — H. R., Filosoofiline kultuur ja algharidus. Peter Rubel, Meie nooresoo vaimlisest murrangust. Päeval. 177. — —n, Erwin Rosen, Saksa võrukael Amerikas. Eesti keelde A. H. Tammsaare. T. T. 178. — J. Aavik, Kalevala I Tõlkinud M. J. Eisen. 2. tr. Post. 200. — M. K., Mesila asutamine. M. Dernov. Eestistanud J. Kaarna. Post. 185. — H. R., M. Sillaots, Anna Holm. Päeval. 202. — Richard Roht, Eesti kirjandus ja vaimuvaesus. Päeval. 203. — H. R., Sirvilauad 1914. Post. 205. — A. J., Teatriraaamat. Seals. 206. — Gust. H., O. Grossschmidt, Uus Palvekoda. A. Klemen, Päeva õnnistus. Ristirahwa Pühapl. 36. — Ed. Soonets, Öhu- ja päikese-vannid, mere- ja jõesupelused. Dr. med. P. Schebotajev. Eesti keelde tõlkinud stud. méd. J. T. Tervis 6. — H. Koppel, Katmatus. R. Ungewitteri järele tõlkinud H. Pöögelmann. Tervis 8. — Ida Kruus, Perenaese käsi- raamat. Toimetanud E. Mälberg. Põllutööleht. 32—33.

Ajalugu.

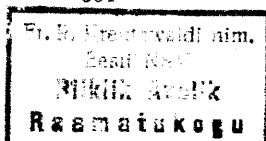
Haapsalu lossikirik. Rist. p. l. 32. — ar, Ringikäik Loksal. 8 pildiga. Kodu 8. — —ar, Räimepüügil Prangli kalameeste seltsis. Kodu 7. — J. Martson, Kaisma. 2 pildiga. Kodu 8. — —km—, Ilumäe. 16 pildiga. Kodu 9. — M. Ktz., Oma õue all reisil. Kodu 9. — H. W., Mustjala kihelkond Saaremaal. Post. 186. — A. Pert, Kudas ma Tallinnas Eesti teatrit hakkasin tegema. Perekonnal. 34. — Paul Pinna, Seitsme aasta eest. 5 pildiga. Seals. 34. — Ed. Wirgo, Uus „Estonia“. 12 pildiga. Seals. 34.

Kodumaa pildid.

Keila-Joa. Külaline 31. — Kalevlaste külaskäik Haapsalusse. Seals. 31 — Renditalu hoone. Seals. 31. — Vabadiku maja. Seals. 33. — Lelle koolide ühine õpereis Tallinna. Seals. 33. — „Estonia“ 5 pilti. Seals. 34. — „Estonia“ orel. Seals. 34. — Rudolf Tobias. Seals. 35. — Arthur Lemba. Seals. 35. — „Estonia“ avamine. 2 pilti. Seals. 35. — Proua Raamoti majapidamise kool. 5 pildiga. Seals. 35. — T. E. Põllum. Seltsi juubeli näitus. 4 pilti. Seals. 35. — „Kalevi“ ujumise kursustelt Piritalt. 2 pilti. Perekonnal. 31. — „Tammiku“ vallakooli õppijad ühes oma õpetaja J. Martsoniga. Seals. 32. — Esimene ühistegevusekursus Türil 1913. Seals. 32. — Koduhoidjad. Seals. 33. — Uue „Estonia“ avamise pidustused 24—26. aug. 6 pilti. Seals. 35. — Rudolf Tobias. Seals. 35. — Arthur Lemba. Seals. 35. — Tartu Eesti näituselt. 2 pilti. — Proua M. Raamoti tütarlaste põllutöö- ja majapidamise kool. 7 pilti. — Seals. 35. — Uue „Estonia“ avamise näidenditest. 3 pilti. — Tallinna Eesti P. S. juubelinäitus 31. aug. kuni 3. sept. 1913. 7 pilti. Seals. 36. — Tartu Eesti näitus. 3 pilti. Post. 188. — Tallinna „Estonia“ uus teater ja rahvamaja. Post. 193. — H, Wahi talu. 1 kaardiga ja 11 pildiga. Põllutööleht. 32—33.

Ilukirjandus.

J. Oviküla, Langetõbine. Post. 183. — J. Oviküla, Üliõpilane X. Seals. 188. — M. J. Eisen, Kuidas Tallinna mehed Magagaskarist käisivad kuningat toomas. Post. 185—188. — J. Oviküla, Jumala tempel. Seals. 193. — Ss., Süüdlane. Seals. 186. — M. J. Eisen, Rapla tondid. Seals. 193, 200, 206. — J. Suttermu, Ajaleht. Külaline 35—36.

Eesti Kirjanduse Seltsi väljaanded.

I.

Kuukiri „Eesti Kirjandus“.

- Kolmas aastakäik. 1908. 472 lhk.
Neljas aastakäik. 1909. 496 lhk.
Viies aastakäik. 1910. 512 lhk.
Kuuks aastakäik. 1911. 488 lhk.
Seitsmes aastakäik 1912. 518 lhk.

II.

Eesti Kirjanduse Seltsi Toimetused.

1. W. Reiman, Kivid ja killud. I. 1907. VIII+172 lhk.
2. M. Kampmann, Eesti vanem ilukirjandus. 1908. VII+150 lhk.
3. M. Lipp, Masingite suguvõsa. 1908. XVI+216 lhk.
4. J. Jung, Muinasteadus eestlaste maalt. III. 1910. XXI+230 lhk.
5. Kreutzwaldi ja Koidula Kirjavahetus. I. ja II. 1910/1911. XV+826.
6. Eesti Kirjanduse Seltsi Aastaraamat. I. 1909. IV+200 lhk.
7. Eesti Kirjanduse Seltsi Aastaraamat II. 1910. IV+194 lhk.
8. Eesti Kirjanduse Seltsi Aastaraamat III. 1911. IV+206 lhk.
9. J. Kurrik, Kiirkirja õpetus. 1910. 92 lhk.
10. M. Kampmann, Eesti kirjanduse loo peajooned. Esimene jagu 1912 VIII+320 lhk.

III.

Eesti Kirjanduse Seltsi keele-toimekonna väljaanded.

1. Matematika sõnastik. 1909. 31 lhk.
2. Maadeteaduse sõnastik. 1910. 22 lhk.

IV

Eesti Kirjanduse Seltsi rahvakirjanduse-toimekonna väljaanded.

1. A. Kuusk Keemia algõpetus 1908. XII+92 lhk.
2. Äschylos, Kinnineeditud Prometheus. Kreeka keelest ümber pannud J. Jõgewer. 1908. 52 lhk.
3. M. J. Eisen, Eestlaste sugu. I. ja II. 1909—1911. 235 lhk.
6. Th. Pantenius, Üksi ja vaba. I. ja II. Ümber pannud K. A. Hindrey. 1910—1911. 660 lhk.
7. K. E. Sõõt ja Gustav Suits, Eesti Luule. 1910. VIII+350 lhk.
8. J. Ostrov, Kalakasvatus väikestes tiikides. 1910. 98 lhk.
9. P. Hellat, Tervise õpetus. Teine trükk. Ilmunud 12 annet. 384 lhk.

V.

Eesti Kirjanduse Seltsi kooli-kirjanduse-toimekonna väljaanded.

Koolikirjandus.

- 1 a, b, c. A. Bilov, Aritmetika ülesannete kogu keskkoolidele. I.—III. jagu. 1908, 1909, 1910. 112, 124, 128 lhk.
- 3-a. J. Sarv, Füsika õpetus. I. 1910. 128 lhk.
4. J. Kalkun, Mineralogia käsiraamat. 1911. 152 lhk.

Eesti Kirjanduse Seltsi kuukiri

„EESTI KIRJANDUS“

ilmub ka 1913. korralikult üks kord kuus 2—3 poogna suurusel heal paberil. Vastutava ja tegeliku toimetaja kohused on J. Jõgewer oma peale võtnud. Teda toetab väljaandmisel laiendatud kuukirja-toimekond järgmiste liikmetega: J. Aavik, M. J. Eisen, V. Grünthal, A. Jürgenstein, M. Kampmann, A. Kitzberg, J. Luiga, W. Reiman, J. Tõnisson.

Kuukiri toob 1913. nagu siia maani pikemaid töösid Eesti keele-, kirjanduse-, kunsti- ja ajaloo-põllult, lähemaid teateid kirjanduseliste uudiste üle, põhjalikka arvustusi, vanemate kirjameeste kirjavahetusi ja kõikide ilmuvate Eesti keeli raamatute nimekirja.

Et laialist tööpõldu hästi üle vaadata ja korralikult harida, on hulk keelemehi, kirjanikke, kunstnikke ja arvustajaid kuukirjale lahket kaastööd lubanud. Aasta jooksul avaldavad temas peale toimekonna liikmete pikemaid ehk lühemaid töösid ja teateid: F. Akel, F. Ederberg, H. Einer, E. Enno, A. Gailit, K. A. Hindrey, Aino Kallas, O. Kallas, N. Kann, F. Karlson, K. Konnik, H. Koppel, F. Kuhlbars, J. Köpp, H. Lampson, K. Leetberg, B. Linde, M. Lipp, J. Lõo, A. Lüüs, M. Okas, P. Olak, E. Peterson, H. Pöld, H. Prants, H. Raudsepp, M. Reichenbach, Kr. Raud, D. Rootsmann, K. Saral, J. Sarv, J. Semper, E. Schönberg, G. Suits, J. Tammemägi, A. Thomson, M. Treumann, F. Tuglas, H. Walk, J. W. Weski, G. Wilberg.

Kuukirja võib E. K. S. usaldusmeeste, raamatukaupluste ja postitalituste kaudu tellida. Kuukirja kassale aga oleks otsekohene tellimine posti-transferdiga kõige soovitam: Tartu, hra A. Kitzberg. Tellimisehind on aastas postiga 3 rubla, postita 2 rubla 50 kop.

Endistest aastakäikudest on veel saadaval:

II. aastakäik.	1907.	120 lhk.	30 kop.
III.	1908.	472 „	2 rubla 50 kop.
IV.	1909.	496 „	2 „ 50 „
V.	1910.	512 „	2 „ 50 „
VI.	1911.	488 „	2 „ 50 „
VII.	1912.	488 „	2 „ 50 „

Kuukirja-toimekond.

Vastutav toimetaja ja väljaandja J. Jõgewer.

